

No:

24

A

G

O

N

AGON

POHJOINEN FILOSOFIYHDISTYS RY
NORDLIGA FILOSOFISÄLLSKAPET RF
NORTHERN PHILOSOPHERS

4/2009
8. VSK.
27.11.2009

K U T S U

POHJOINEN FILOSOFIYHDISTYS - AGON RY:n S Y Y S K O K O U S

Maanantaina 14 joulukuuta Lapin yliopiston ravintola Fellin kabinetissa klo 17:00 alkaen. Kokouksessa on kahvitarjoilu jäsenille.

Schelling ihmisen vapaudesta	Jouni Huhtanen	s.4
Asuuko Tapio talousmetsässä?	Pia-Krista Rimppi	s.8
Ajattele, jos uskallat		
Ajatuksia Toivo Salosen juhlasymposionista	Tapio Nykänen	s.10
Toivo Salonen kiittää		s.13
Ympäristönäkökulma ihmistieteissä: Tieteenfilosofisia ongelmia	Kari Väyrynen	s.14
Kaikki vaaliraha ei edistä demokratiaa	Petri Koikkalainen & Esko Riepula	s.19
Hiljentäkää lapsenne, tai...	Juha Ruusuvuori	s.20

EXTRA PHILOSOPHIAM NULLA SALUS

Päätoimittaja
Niilo Nikkonen
Toimituksen osoite:
Kittiläntie 4690
97310 PATOKOSKI

AGON 24 toimituskunta:
Niilo Nikkonen
Sam Krause
Rainer Salosensaari
Taitto:
Niilo Nikkonen
Kuvat:
NN-arkisto, ellei toisin mainita
Kirjankannet kustantajilta

AGON numero 24
8. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
Kustantaja:
AGON Pohjoinen filosofi-
yhdistys ry.

Paino:
Lapin yliopistopaino
ROVANIEMI

AGON Pohjoinen filosofiyhdistys
Lapin yliopisto
PL 122
ROVANIEMI
Puheenjohtaja:
Sam Krause
skrause@ulapland.fi
Sihteeri/Rahastonhoitaja:
Rainer Salosensaari
rainer.salosensaari@ulapland.fi

AGON on saanut alkunsa
vuonna 2001 Lapin yliopistossa
filosofiaa opiskelleiden viisauden
rakastajien yhteenliittymänä.
AGONin tarkoitus on edistää
filosofian harrastusta pohjoisessa
ja saada filosofia tutkintoaineeksi
Lapin yliopistossa.

JÄSENMAKSUT 2009
Jäsenmaksu 15,- euroa
Opiskelijat, työttömät ja muut
vähävaraiset 10,- euroa
Kannatusjäsenyys 15,- euroa
Postitusmaksu 5,- euroa
Vuosikerta yhteisöille 30,- euroa

AGON Pohjoinen filosofiyhdistys
Pohjolan Osuuspankki (POP)
564050-23533
Ulkomailta maksettaessa:
F10756405020003533

Jäsenhakemuksen voi jättää pu-
heenjohtajalle sähköpostilla.
agon@ulapland.fi

Osoitteenmuutokset jäsenrekiste-
rin pitäjälle.

<http://www.ulapland.fi/agon>
<http://www.filosofiaperennis.org>
<http://www.filosofianopiskelijat.org>

PUHEENJOHTAJALTA

Varmuudesta jotakin

Varapuheenjohtaja Juhani Niskanen

I
Lukiossa aikoinaan kysyin fysiikan opettajalta kuinka tarkasti kaava $V=4\pi r^3/3$ kuvaa pallon oikeaa tilavuutta. Vastaus oli ovela mutta oikea: Niin tarkasti kuin muuttujien arvot ovat tarkkoja. Minua oli petetty. Pelkästään jo piin arvo, päättymätön jaksoton desimaaliluku, osoitti että vain likiarvo oli saatavilla. Kaava oli siis kartta, joka tiettyyn rajaan saakka kuvaa "oikeaa maastoa". Kartan idea tiedossa on sittemmin osoittautunut hyödylliseksi. Voisin sanoa mutkat oikoen, että ihminen on karttoja luova otus. Tiedon karttaa voi luoda tarpeen mukaan, sitä voi hankkia siinä mittakaavassa minkä sanelee tiedon tarve. Avaruus tai hiukkasfysiikka, siltä väliltä esimerkiksi. Mutta "oikea maasto" pysyy salattuna vaikka itse elämme siinä maailmassa.

II
Eino Kailan (1890-1958) filosofiassa, hänen kirjoissaan "Persoonallisuus", "Inhimillinen tieto" ja "Syvähenkinen elämä" joita luimme kouluvuosina, invarianssin käsite oli eräs tärkeä elementti. Invarianssi säännönmukaisuutena oli Kailalle todellisuuden tuntomerkki, ja maailmassa oli eriasteista todellisuutta invarianssista riippuen. Kaila edusti Suomessa loogista empirismä ja hänen oppilaillaan oli tärkeä asema sodanjälkeisessä filosofian opetuksessa. Logiikka ja etenkin matemaattinen logiikka ei kuitenkaan ole filosofiassa johtanut puusta pitkään ja sittemmin se onkin eriytynyt omaksi pelikseen. Invarianssin käsite tiedon laadun tai totuuden mittana on kai haudattu. Kukas sitten olisi mitannut invariantin todellisesta yhä todellisemmaksi?

III
Tieto todellisuudesta on edelleenkin karttojen tasolla, pitemmälle ei käsitteiden maailmassa päästä. Eräs filosofian historiasa turhan syrjään jäänyt saksalainen ajattelija, Hans Vaihinger (1852-1933), loi "als ob"-teorian, joka pohjautuu tiedon käsittämiseen apupiirroksina. Koska tiedon varmuutta ei ole, on edettävä "ikään kuin" asenteen avulla ja pidettävä tiettyjä seikkoja ajattelun tukipylväinä ikään kuin ne olisivat totta. Asenne on pragmaattinen: jos tällä pärjää niin hyvä näin. Totuuden ei tarvitse olla yhtään isompi kuin mitä tarve vaatii. Lähestymmekö tässä käsitettä todennäköinen? Varmuus on kaukainen haave, se on turha kysymys.

IV
Varmaa tietoa filosofit ovat tarjoilleet kautta aikojen. Suuret ajattelijat ovat luoneet suuria systeemejä, tiedon kaiken kattavia rakennelmia. Keskustelu suurten henkien välillä yli vuosisatojen on suurenmoista luettavaa. Mutta filosofiassa on aina vallinnut kahtalainen pyrkimys, toisaalta tiedon varmuuteen, totuuden hakemiseen, ja toisaalta päinvastaiseen: päästä eroon vanhoista "totuuksista". Onko tiedon varmuus, ovatko "totuudet" edes tavoittelemisen arvoista? T.S. Eliot lohkaisi jossain esseessään, että ihminen joka on tuomittu aina erehtymään voisi ainakin keksiä uusia tapoja olla väärässä. Sen sijaan että pyrkisimme tiedon varmuuteen meidän tulisi arvostaa tiedon epävarmuutta. Totuus on askelmerkki, tappi maastossa, se unohtuu kun sen ohi on menty. Filosofian tulisi pyrkiä hedelmällisen epävarmuuden, epätietoisuuden, säilyttämiseen. Silloin olisimme lähempänä kosketusta "oikeaan maastoon". Epävarmuus, väärässä oleminen, munaukset sopivat ihmiselle. Myös tiedon eettinen luonne saataisi tällä tiellä kirkastua.

Elämme Toivo Salosen kuusikymmenvuotisjuhlasymposionin jälkimainingeissa. Tähän lehteen on koottu tunnelmia tuosta mainiosta syyspäivästä. Symposionin suojelijan tohtori Pentti Arajärven avaussanat ovat luettavissa Tapio Nykäsen kirjoittaman reportaasin yhteydessä. Samoin Lapin yliopiston rehtorin Mauri Ylä-Kotolan tervehdys.

Juhlasymposion oli samalla myös juhlakirjan julkistamistilaisuus. Ajattele, jos uskallat kirjaan on karttunut monipuolisia artikkeleita Toivon ystäviltä ja oppilailta. Ajattele, jos uskallat juhlakirjaa voi tilata Lapin yliopiston TILA julkaisumyynnistä. Juhlakirjaan ei ehtinyt mukaan Kari Väyrysen esitelmä, mutta se on tässä lehdessä kokonaisuudessaan.

Symposionin suojelijan, tohtori Pentti Arajärven, lähettämä tervehdys luotasi filosofian merkitystä yhteiskunnan perusarvojen kirkastajana, sen oikeudenmukaisuuden takeena. Tärkeänä nousi esille myös tieteen vapaus ja sivistysyliopiston loukkaamattomuus. Korkean suojelijan jalot toiveet näyttävät jäävän kuitenkin alakynteen nykyisen hallituksen linjauksissa. Uuutta uljasta Aalto yliopistoa perustettaessa on sille annettu yhteisestä potista peräti 56 miljoonaa euroa ja loppu 17 miljoonaa sitten ripotellaan muille. Aalto yliopistoa voi nimittää vaikkapa ylimmäksi ammattikorkeakouluksi kokoonpanonsa puolesta. Samalla siihen huipentuu koko ammattikorkeakoulujen missio.

Rehtori Mauri Ylä-Kotolan tervehdys hehkutti Toivoa ylenpalttisesti analyttisessä heuristisessa hengessä. Näen kuitenkin sanojen takana siintävän vision filosofian aseman vahvistumisesta Lapin yliopistossa. Ylä-Kotola on itsekin filosofisen koulutuksen saanut ja olisi kovin toivottavaa saada kuulla hänen luennoivan joskus perusopiskelijoille tai AGONin tilaisuudessa yleisölle.

Symposion mahdollistivat Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Menetelmätieteiden laitos ja Pohjoisen filosofiyhdistys AGON hedelmällisessä yhteistyössä.

KIRJAESITTELYJÄ

Niilo Nikkonen

Kari Nars

Miten miljoonia huijataan

Suurpetkuttajien värikäs historia

TAMMI 2009 s.216

ISBN:978-951-31-5049-5

Kari Nars on toiminut mm Suomen Pankissa ja valtiovarainministeriössä. Hän tuntee rahamaailman liikkeet kansainvälisellä tasolla ja osaa kirjoittaa elävästi kiinnostavasta ja ikuisesti ajankohtaisesta asiasta. Tätä esittelyä kirjoittaessani on uutisissa kerrottu kaikkien aikojen suurimman huijarin Bernard Madoffin irtaimiston huutokaupoista USA:ssa ja WinCapitan Hentusen luovuttamisesta Suomen viranomaisille vastaan ottaen.

Miten miljoonia huijataan kertoo nykyajan huijausten historiaa 1700-luvun alusta lähtien. Varmasti huijauksia on aina ollut, mutta pörssitoiminnan kehittyminen antoi hyvän pohjan vilpillisille rahanansaitsemiskeinoille. Nars pohtii myös huijarin psykisiä ominaisuuksia kuten myös huijattavan ominaisuuksia varsin selvästi ja erilaisiin tutkimuksiin sekä tilastoihin nojaten.

Kari Nars esittelee kymmenen erityistapausta alkaen Etelämeri yhtiöstä, jonka päähuijar sai jopa paronin arvon ennen kuin pörssikupla puhkesi. Ihmeelliseltä tuntuu lukea myös olemattomasta Keski-Amerikan valtiosta, josta ihmiset kilvan lunastivat uudistiloja. Suomen huijaushistoria on edustettuna 1910-luvun Nils Idmanin suurella pankkihuijauksella ja WinCapita pyramidihuijauksella. Pyramidihuijauksen keksijä Charles Ponzi saa ansioistaan kirjassa oman lukunsa. Pelkäsi vitsiksi luulemani Eifelin tornin romuiksi myynti onkin voittoisan hupailijan, Victor Lustigin eräs saavutus. Ruotsalainen liike-elämä on edustettuna Ivar Kreugerin tulitikkukonsernin nousuna ja tuhana. Yhdysvaltojen vapaa markkinatalous ja vauraat sijoittajat ovat epäilemättä antaneet otollisimmat tilaisuudet vilpilliseen toimintaan ja siksi suurimmat huijaukset löytyvät sieltä. Iloisella 1960-luvulla toimi Cornfeld founds of founds pyydyksellään, myöhemmin Enron ja Bernard Madoff.

Teos on loistava opas tunnistamaan huijausrakenteita ja viihdyttävää lukemista. Kuinka miljoonia huijataan voi toimia varoituksena potentiaalisille uhreille, - mutta ehkäpä saankin huimat voitot, jos olen ajoissa sijoittamassa!

Eräs Etelämeri yhtiön uhri 1700-luvun alussa menetti 20000 punttaa, hirvittävä kapitaali tuolloin. Britannian rahapajan johtajana toiminut herra piti menetystään niin pahana, että sijoitusneuvoja kysyttäessä hän vastasi: "Osaan kyllä laskea taivaankappaleiden liikkeitä, mutta en ihmisten mielipolisuuutta." Herran nimi? Sir Isaac Newton.

SCHELLING IHMISEN VAPAUDESTA

Jouni Huhtanen

Klassinen saksalainen idealismi katsotaan alkavaksi usein Immanuel Kantin (1724–1804) ajattelusta – huolimatta siitä, että rationalistisia käsityksiä ihmisen ja luonnon suhteesta sekä yksilön tietokyvyn perustoista esittivät jo Kantin oppi-isät Gottfried Wilhelm von Leibniz (1646–1716) ja Christian Wolff (1679–1754). Saksalaisen idealismin piirissä tunnetaan monia kiinnostavia yrityksiä ylittää Kantin transsendentaalisessa filosofiassa esittämä synteettiseen aprioriin perustuva subjekti–objekti-jako. Näistä mainittakoon Johann Gottlieb Fichten (1762–1814) minän identtisyyteen ja tietoisuuden autonomiaan nojaava tieto-oppi sekä Friedrich Wilhelm Joseph von Schellingin (1775–1854) idea yksilön vapaudesta.

Kant hahmotteli omaa käsitystään sielun kuolemattomuudesta ja yksilön vapaudesta loppuaikojensa neljässä artikkelissa, jotka oli alun perin tarkoitus julkaista *Berlinische Monatsschrift* -lehdessä nimellä ”Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft”. Huhtikuussa 1793 ilmestynyt ensimmäinen tutkielma ”Von der Einwohnung des bösen Prinzips neben dem guten” julkaisiin suomeksi vuonna 2004 nimellä *Radikaali paha*. Kantin varhaiset kirjoitukset edustivat ajalleen tyypillistä luonnonteologiaa, jossa maailman lainomainen järjestys viittaa sen takana olevaan jumalalliseen tarkoitukseen. Hän kuitenkin alkoi epäillä metafysisen – ennen kaikkea Jumalan olemassaoloa koskevan – tiedon mahdollisuutta jo ennen niin sanottua kriittisen filosofian kautta. Vaikka uskonnonfilosofia ei muodosta Kantilla itsenäistä ja omalakista kokonaisuutta, edustaa *Radikaali paha* epäsystemaattisuudestaan huolimatta Kantin puhtaan ja käytännöllisen järjen kriittistä tuttua moraalifilosofista ajattelua. Uskonnonfilosofiassa hän nostaa esiin ilmiöiden ja olioiden sinänsä välisen eron ja pyrkii osoittamaan, että järjellä on mahdollisuus säätää maallisista ja taivaallisista auktoriteeteista riippumattomana olevana itse itselleen ehdottomasti sitova moraalilaki.

Tässä artikkelissa pohdin Friedrich Schellingin vapauskäsitystä, joka on ainakin osittain velkaa Kantin ajattelulle. Schellingin teos *Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freiheit und die damit zusammenhängenden Gegenständen* (1809) on muodon keskeneräisyydestä ja tekstin elliptisyydestä huolimatta varsin ansiokas filosofinen traktaatti. G. W. F. von Hegel (1770–1831) ei ollut aivan väärässä todetessaan, että Schelling opetti tekemään filosofiaa yleisön edessä. Tällä Hegel tarkoitti kaiketi sitä, ettei Schelling malttanut viimeistellä ja kypsytellä töitään hiljaisuudessa, vaan päästi ne julkisuuteen keskentekoisina. Kyseinen puute – jonka Schelling itsekin tunnusti – ei sinänsä heikennä hänen filosofista arvoaan eikä tee hänen systeemikäsitystään tyhjäksi. Seuraavassa tarkastelen Schellingin järjestelmää pyrkimyksenä ylittää

Kantin transsendentaalinen subjektikäsitys ja edetä kohti jäsentymätöntä alkukokemusta.

Absoluutti hyvän ja pahan ykseytenä

Schelling perusti käsityksensä yksilön vapaudesta Jumalaksi kutsumansa absoluutin varaan. Hänen mukaansa vapaus ei ole Jumalan kaikkivoipaisuuden kanssa ristiriidassa, vaan ihminen ja hänen vapautensa on tunnustettava osaksi jumalallista olentoa. Ihminen ei ole ”Jumalan ulkopuolella, vaan Jumalassa”. (Schelling 2004, 11–12.) Hieman myöhemmin filosofi tarkentaa, että olioiden seuraaminen Jumalasta on Jumalan ilmestymistä itselleen, mutta Jumala voi ilmestyä itselleen vain vapaissa, itsessään toimivissa olennoissa, joiden olemiselle ei löydy muuta perustaa kuin Jumala. Oliot muistuttavat Jumalaa ja ovat olemassa sikäli kuin Jumala on olemassa. Schellingin mukaan Jumala on ikuinen ja vapaa ja kuuluu sellaisena olioiden sinänsä luokkaan, mutta havaintokyvyltään ja mielteiltään rajoittuneet ihmiset toimivat jumalallisuuden edustajina maan päällä olematta itse tässä asemassa transsendentaalisia olentoja. (Ibid., 22.)

Schellingin idealistinen käsitys perustan (transsendenssi) ja olemuksen (immanenssi) erosta ja yhteydestä voi vaikuttaa ristiriitaiselta. Hänen filosofiansa on kuitenkin vakava yritys tehdä ero maailman metafysisen perustan ja maailmassa esiintyvien substanssien välille ja yhdistää nämä kiinteäksi kokonaisuudeksi. Tästä lähtökohdasta käsin Schelling kritisoi Baruch Spinozan (1632–1677) uskontokäsitystä toteamalla, että Spinozan järjestelmän virhe ei ollut pyrkimyksessä sijoittaa oliot Jumalaan, vaan väitteessä, että oliota ylipäättään on olemassa. Schelling pitää Spinozan järjekyllä deterministisenä ja vapauden vastaisena, ei niinkään panteistisenä, koska Spinozalle Jumalakin oli abstraktissa äärettömän substanssin mielessä olio. Spinoza käsitteli tahtoa esineenä ja osoitti omasta mielestään täysin järjellisesti, että jokaisessa vaikuttamisen tapauksessa täytyy jonkin toisen esineen määrätä tahtoa ja tätä toista esinettä täytyy taas määrätä jonkin toisen esineen, *ad infinitum*. (Schelling 2004, 25.) Tällaiset käsitykset eivät olleet harvinaisia 1600-luvun lopun ja 1700-luvun alun saksalaisessa filosofiassa. Luonnon (*Physisik*) kausaliiteetin idea voidaan löytää muun muassa Leibnizin teoksesta *Monadologia* (1714), jossa tekijä pyrkii osoittamaan luonnon kausaliiteetin ja sen takana olevan perimmäisen vaikuttimen (Jumala) idean. Leibniz ei kuitenkaan selitä syytä Jumalan olemassaololle, vaan olettaa metafysisesti, että Jumala itsessään on perimmäinen syy kaiken ilmenemiselle eikä sen olemassaoloa tarvitse selittää.

Kantin *Kritik der praktischen Vernunft* -teosta (1788) Schelling puolestaan kritisoi toteamalla, että Kant onnistui erottamaan oliot sinänsä niiden vaikutelmista sillä ”kielteisellä perusteella”, että ne ovat riippumattomia ajasta, muttei kyennyt metafyyssissä pohdintoissaan etenemään ajatukseen, että oliot sinänsä ovat ajasta riippumattomia ”korreloivia käsitteitä”. (Schelling 2004, 28–29.) Schellingin käsitys olioiden vapaudesta ja keskinäisestä korrelaatiosta perustuu ajatukseen olioiden ”intelligiibelistä” olemuksesta. Intelligiibeliteetti merkitsee ajan ja avaruuden tuolla puolen sijaitsevaa omalakista ja luonnosta riippumatonta ”moraalista kausaliteettia”, joka tarjoaa perustan ihmisen olemukselle ja määrättyy ”ensimmäisessä” luomisessa vapauden ollessa vain tämän luomistapahtuman vapautta. Ajassa ja paikassa toimiva empiirinen ihminen ei voi enää muuttaa vapaan luomistapahtuman aikana syntyneitä minuuttiaan. Ihminen on Schellingin käsityksen mukaan kahden valtakunnan asukas, transsendentaalisen (intelligiibelin) ja empiirisen. Ensimmäisessä tapauksessa tahto on vapaa, osa luomistapahtumaa, jälkimmäisessä ei. Tulkitessaan Kantin käsitystä ”olioista sinänsä” Schelling antoi sille omaperäisen tulkinnan esittämällä, että kaikilla olioilla on intelligiibeli olemus, varsinainen perusta, joka ei ole erillinen yksilön tahdosta ja johon myös ihmisen pahuus sisältyy.

Kantilta periytyvä intelligiibeliteetin käsite antoi Schellingille mahdollisuuden puhua pahuuden ilmenemisestä maailmassa. Pahuuden perusta löytyy aistillisuudesta tai eläimellisyydestä, maallisuuden periaatteesta, joka ei aseta vastakkain taivasta ja helvettiä, vaan taivaan ja maan. Schellingin käsitys on luonnollinen seuraus opista, jonka mukaan vapaus merkitsee järjellisuuden periaatteen kykyä hallita aistillisia haluja ja taipumuksia hyvyyden seurattessa puhtaasta järjestä. Filosofit katsoi, että tämän selityksen mukaan voidaan puhua vain yhdestä tahdosta – miksi sitä sitten halutaankin kutsua – sillä hyvydessä vaikuttaa järjen periaatteen lisäksi myös itseyyteen sidottu ja henkisyyteen kohotettu prinssiipi. Näin ajatellen pahuuskaan ei seuraa äärellisyyden periaatteesta sinänsä, vaan ”hämyyden ja itsekkyyden” periaatteesta, jolla on välitön yhteys perustan kanssa. Schellingin mukaan yksittäiseen ihmiseen sisältyy sekä kiihkeää omistautumista hyvyydelle että ”pahuuden lumousta”. (Schelling 2004, 56–58.) Schelling onnistui rakentamaan suhteellisen uskottavan postulaatin hyvyyden ja pahuuden ilmaisemiseksi ihmisloungossa, mutta vastaamatta jäi, kuinka edellä kuvattu intelligiibeli olemus toimii kahden valtakunnan, transsendentaalisen ja empiirisen, yhdistämiseksi. Hänen oppinsa mukaan yksilön vapaus syntyy ”alkuperäisessä luomisessa” ja seuraa ihmistä empiiriseen maailmaan, jossa hän ei enää voi muuttaa alkuperäisessä luomisessa rakentunutta minuuttiaan. Näin yksilön tahdon vapaus periytyy alkuperäisen luomisen myötä osaksi kokemusperäistä maailmaa.

Vapaus ja pahan mahdollisuus

Schellingin mukaan maailmassa tavataan edellä kuvattua ”perustan reaktionä heräävää” yleistä pahuutta. Pahuus pääsee alulle Jumalan ilmestymisessä tulematta pyrkimyksistään huolimatta koskaan täysin todelliseksi.

Perusta vaikuttaa lakkaamatta yksittäisessä ihmisessä ja herättää itseyyden ja erityisen tahdon, jonka myötä hyvyyden on mahdollista nousta pahuuden vastakohtaksi. Filosofit ajattelee, että siinä missä Jumalan tahto merkitsee kaiken universalisoimista ja nostamista järjen ykseyteen, tarkoittaa perustan tahto puolestaan kaiken partikularisoimista ja tekemistä luodun olennon kaltaiseksi. Jälkimmäinen pyrkii erilaisuuteen, jotta *samankaltaisuus* korostuisi ja tulisi havaittavaksi ”niin samankaltaisuudelle itselleen kuin perustan tahdollekin”. (Schelling 2004, 69–70.) Puhuessaan samankaltaisuudesta Schelling viittaa käsitykseen, jonka mukaan asioiden identifiointi vaatii niiden rajaamista tietyn saman mahdollisen maailman alaiseksi. Vaikka Schelling oli jokseenkin eri mieltä Spinozan panteistisen uskontokäsityksen kanssa, ei voi kiistää, että hänen theodikeakäsityksessään ei voitaisi nähdä spinozalaisia sävyjä. Pahuus vastavoimana hyvyydelle voi tulla näkyväksi maailmassa, mikäli hyvyys ja pahuus asetetaan saman perustan yhteyteen ja käsitellään niitä saman vuorovaikutuskentän jäseninä.

Universaalin perustan ja partikulaarin yksilön välinen ristiriita tulee konkreettisesti esiin Schellingin alkaessa määrittellä tarkemmin intelligiibelikäsitteen merkitysalaa. Filosofit näyttää ajattelevan, että vapaa teko seuraa välittömästi ihmisen intelligiibelistä olemuksesta ja johtaa aina määrättyyn toimintaan joko hyvään tai pahaan. Ongelmaksi muodostuu intelligiibelin olemuksen pyrkimys ilman perustaa itse määrittää itsensä ja siten kohottaa itsensä pois ”epämääräisyydestä”. Schellingin mukaan tämä johtaa samanarvoisten mutta perustelemattomien ja vailla välttämättömyyttä suoritettujen tekojen systeemiin. Voidakseen määrittää itsensä olisi intelligiibelin olemuksen jo itsessään oltava määritelty – ei kuitenkaan ulkoa käsin, mikä käy jo sen ”luontoa” vastaan, muttei myöskään sisältä käsin, jonkinlaisesta vain satunnaisesta tai empiirisestä välttämättömyydestä lähtien. Intelligiibeli olento voi toimia vapaasti ja ehdottomasti oman sisäisen luontonsa mukaisesti vain silloin, kun teko seuraa sen olemuksen sisäisyydestä identiteetin lain nojalla ja ”sillä ehdottomalla välttämättömyydellä, mikä on myös ehdotonta vapautta”. Schellingin mukaan vapaa on vain se, joka toimii oman olemuksensa lakien alaisena alistumatta minkään sisältä tai ulkoa tulevan määrättäväksi. (Schelling 2004, 73–74.) Ongelmallisinta tässä on vapauden ja välttämättömyyden kontradiktio: ollakseen vapaa teon tulisi seurata Schellingin mukaan aidosti intelligiibelin olennon luonnosta ehdottomana vapautena pidettävällä välttämättömyydellä, mutta kuinka jokin teko voi olla samanaikaisesti sekä vapaa että välttämätön? Kyseinen identiteetin lakiin (A=A) perustuva idea löytyy muun muassa Schellingin tuntemasta Fichten teoksesta *Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre* (1794/1795).

Schelling pyrki osoittamaan, että vapaus kuuluu perustavanlaatuisena kategoriana synnynnäisesti ihmisen järjen alaan. Hänen ajattelunsa on kuitenkin ajautua determinismiin etsiessään perustaa vapauden idealle. Hänen mukaansa ihmisen toiminta on ennalta määrätty ”ikuisuudessa ja luomisen alussa”. Ihmisen toiminta ei ole *joksikin tulemista* eikä ihminen moraalisenä olentona *tule joksikin*, vaan on luonnostaan – ja luonnoltaan – ikuisen. Tämän determinismin Schelling pyrkii ylittämään

toteamalla, että pahuuden kirvottua luomisessa perustan yleisenä reaktiona nosti ihminen itsensä ikuisuudesta omavaltaisuuteen ja itsekkyyteen. Näin ihminen autonomisena olentona olisi kantanut jo syntyessään pahuuden periaatetta itsessään, vaikka vasta pahuuden vastakohdan ilmestyminen kohottikin pahuuden ihmisen itsetietoisuuteen ja teki valinnan hyvän ja pahan välillä mahdolliseksi. Schellingin mukaan ihmisen vapauteen ja autonomiaan liittyvä pahuus on alkuperältään hänen omaa tekoaan. Vain tätä ihmisen oman teon nostattamaa mutta syntymästä mukana seuraavaa pahuutta voidaan kutsua ”radikaaliksi pahuudeksi”. (Schelling 2004, 79–80.)

Schelling löysi radikaalin pahan käsitteen Kantilta, jonka käsitys yksilön vapaudesta poikkesi jonkin verran hänen omista käsityksistään. Kantin mukaan ihmisen valitsemiskyvyn vapaus ei edellä tietoisuutta ihmisen toimintaa sääntelevästä moraalilasta. Pikemminkin vapauden käsite johdetaan siitä, että moraalilaki määrittää ehdottomana käskynä ihmisen valitsemiskykyä. Kantin mukaan velvollisuus vaatii välttämättä, että ihmisen täytyy pysyä uskollisena päätökselleen ja hänen täytyy myös voida tehdä niin – joten valitsemiskyky on vapaa. Kant kritisoi ajattelijoita, jotka vapauden ja välttämättömyyden teemoista puhuessaan loivat ”näköharhan käyttämällä sanaa determinismi”. Hänen mukaansa on ongelmallista väittää, että valitsemiskykyä määrittäisivät riittävät sisäiset perusteet, ikään kuin vaikeus olisi determinismin ja vapauden yhdistämisessä. Ongelman ydin on Kantin mukaan kuitenkin vaikeudessa sovittava yhteen ennaltamääräytyminen, jonka mukaan ajallisilla ja valinnanalaisilla teoilla ja tapahtumilla on määrittävät perusteensa edeltävässä ajassa – joka sisältöineen ei (enää) ole ihmisen vallassa – ja vapaus, jonka mukaan niin teon kuin sen vastakohdankin täytyy olla tapahtumisensa hetkellä subjektin vallassa. (Kant 2004, 67.)

Schelling ei tällaista ajallis-tilallista eroa omassa ajattelussaan kyennyt tai edes pyrkinyt tekemään. Hänen mukaansa ihmisen persoonallisuus ja siihen liittyvä vapaus nousevat edellä kuvatusta hengen yhdistävästä vaikutuksesta. Voitaneen esittää – kuten Schellingin teoksen kääntäjä ”Suomentajan huomioita ja selityksiä” -osiossa tekee – että Schellingin käsitys ”perustasta” (luonto) tietystä mielessä ennakoi 1900-luvun syvyyspsykologiaa ja muun muassa C. G. Jungin (1875–1961) ajatusta ”tiedostamattomasta”. Schellingin persoonallisuuskäsitys ei kuitenkaan ole samanlainen kuin nykypsykologian persoonallisuuskäsitys eikä sitä toisaalta tule yhdistää valistusliikkeen muovaamaan ja hallitsemaan ihmiskäsitykseen. Pikemminkin hänen holistinen ja esoteerinen ajatuksensa ihmisen persoonallisuudesta ja vapaudesta ennakoi Arthur Schopenhauerin (1788–1860) ja Richard Wagnerin (1813–1883) ihmiskäsitystä, jonka ytimen muodostaa esikäsitteellinen kehollinen olemassaolokokemus *Wille*.

Schelling, Kant ja vapauden ongelma

Martin Heideggerin (1971, 193–194) mukaan Schelling joutui systeemiyrityksessään vaikeuksiin kirjoittaessaan, että ”Jumalallisessa ymmärryksessä on systeemi: mutta Jumala ei ole mikään systeemi, vaan elämää” (Schelling

2004, 95). Heidegger katsoi muotoilun romuttavan Schellingin systeeminrakennusyrityksen, koska hän tämän myötä joutuu jättämään perustan – luonnon ja Jumalan ykseyden – järjestelmänsä ulkopuolelle. Schellingin kyvyttömyys tavoittaa kokonaissysteemiä ja sijoittaa vapaus järjestelmänsä osoittavat Heideggerin mukaan kääntymistä takaisin länsimaisen metafysiikan jäykistyneisiin kaavoihin, joissa filosofia on rappeutunut lähinnä subjektiivisen tietoisuuden luotettavuuden varmisteluksi. Voi tietysti kysyä, kuinka uskottava on Heideggerin tulkinta, jonka mukaan Schellingin työn yksi ainoa lause riittää osoittamaan näin paljon.

Thomas Buchheimin (1999) mukaan Heidegger päätyi tuomioonsa, koska sijoitti pahuuden virheellisesti Schellingin systeemin ytimeen. Ihmisen vapaus liittyy Schellingillä oleellisesti pahuuteen ja hyvyys on kuvassa mukana lähinnä vain dialektiikan kannalta pahuuden vaatiessa hyvyttä vastavoimakseen. Schelling epäilemättä ymmärsi metafysiikan mahdottomuuden: filosofiset ongelmat ovat lopulta käsitteellisiä ongelmia, jotka ovat syntyneet käsitteiden riittämättömyydestä ja sekavuudesta, mistä syystä niitä ei lopulta voi ratkaista edes uusilla ”paremmilla” käsitteillä. Heideggerin kritiikkiä ei voi pitää kovin uskottavana hänen sivuuttaessa vaikenemalla Schellingin työn radikaaleimman osan, jossa tekijä esittelee erottamattomuutta (*Indifferenz*) ja perustamattomuutta (*Ungrund*) koskevat ajatuksensa (ks. Schelling 2004, 106–109). Kyseisissä kohdissa Schelling kyseenalaistaa perinteisen metafysiikan tavalla, joka suurena määrin muistuttaa Heideggerin myöhäisfilosofiaa.

Schellingin käsitys yksilön vapaudesta poikkeaa Kantin *Radikaali paha* -teoksessaan esittämästä vapauskäsityksestä kahdella tapaa. Ensimmäinen ero koskee aistisuuden teemaa: siinä missä Schelling ilmaisee pahuuden perustan löytyvän ihmisen aistillisuudesta tai eläimellisyydestä, kirjoittaa Kant *Radikaali paha* -teoksensa alkupuolella: ”Pahan perustaa ei voi, kuten yleisesti esitetään, paikantaa ihmisen aistisuuteen ja siitä syntyviin luonnollisiin mielihaluihin. Näillä ei ole suoraa suhdetta pahaan (ne pikemminkin antavat moraalille mielenlaadulle tilaisuuden osoittaa voimansa hyveeseen). Emme ole vastuussa niiden olemassaolosta (emmekä voikaan olla, sillä ne ovat synnynnäisiä eivätkä meidän aikaansaannoksiamme)”. (Kant 2004, 53.) Toisaalta Kant ei pidä pahaa periytyvänä ominaisuutena kuten Schelling. Kant kirjoittaa: ”Oli moraalisen pahan alkuperä ihmisessä millainen tahansa, kelvottomin selitys sen leviämiseksi lajimme kaikkiin jäseniin ja jatkumiselle kaikissa sukupolvissa on, että perimme sen ensimmäisiltä esivanhemmiltamme”. Kantin mukaan pahan alkuperää tarkasteltaessa ei tule lähteä liikkeelle ihmisen taipumuksista, vaan tarkastella ”annettujen toimien todellista pahuutta suhteessa pahuuden sisäiseen mahdollisuuteen ja sitä, mitä tapahtuu valitsemiskyvyssä, kun sitä käytetään pahaan”. (Kant 2004, 58.)

Kantilla paha ei seuraa luonnollisista taipumuksista, vaan yksilön vapaasta valinnasta ja äärellisyydestä: ihminen on sekä rationaalinen että äärellinen olento. Järkiolentona hän on vapaa transsendentaalisessa merkityksessä eli toisin sanoen hän voi ainakin periaatteessa hyväksyä

moraalilain toimintaohjeeseen ja toimia ainoana motiivinaan tätä lakia kohtaan tuntemansa kunnioitus. Toisaalta ihminen on äärellinen ja aistimellinen olento, jonka tekoja ohjaavat ruumiillisista tarpeista ja haluista syntyvät motiivit, mistä syystä ihminen ei ole koskaan kauttaaltaan hyvä eikä hänen moraalinen mielenlaatunsa vastaa täydellisesti (universaalia) moraalilakia. Ihminen kokee äärellisenä olentona moraalilain väistämättä kategorisena imperatiivina, jonka esittämä pakottava vaatimus ehdottomasta kunnioituksesta ja kuuliaisuudesta nöyryyttää ihmisen itserakkautta ja omahyväisyyttä. Kantin ankaran velvollisuusetiikan mukaan ihminen ei toimi koskaan moraalisesti mielellään, vaan moraalilakia kohtaan tuntemansa kunnioituksen pakottamana.

Toisin kuin Schellingillä, Kantilla paha näyttäisi paikantuvan yliaistiseen olematta varsinainen järjen tosiasia. Paha ei ole aistimellinen eikä rationaalinen, eikä sitä siksi voi määrittellä Kantin perusjaottelun avulla. Hänen metodinsa näyttäisi horjuvan puhtaan deduktion ja antropologis-empiirisen todistelun välillä: paha on samankaltaisesti sekä synnynnäinen että vapaasti valittu, se ei kuulu ihmisen olemuksellisiin valmiuksiin ja kuitenkin taipumus siihen voidaan yleistää koskemaan kaikkia ihmisiä. (Lehtinen 2004, 21.) Eräässä mielessä Kant siirtyy metafysiikasta psykologismiin pyrkiessään esittämään pahalle sekä yksilön tahdosta riippumattoman perustan että yksilön vapaaseen valintaan perustuvan mahdollisuuden. Vastaavanlainen siirtyä voidaan nähdä myös Schellingillä, mutta hieman toisella tavalla muotoiltuna: Schelling pitää pahaa ihmisen syntyperäisenä, historiallisesti muuttumattomana ominaisuutena, joka liittyy ihmisen aistisuuteen ja mielihaluihin, mutta samalla hän pyrkii osoittamaan, että valinta pahan ja hyvän välillä on yksittäisen ihmisen autonomiaan ja moraaliseen käyttäytymiseen liittyvä seikka, joka ei määräydy deterministisesti ihmisen ulkopuolelta käsin.

Taipumus pahaan on sekä Schellingillä että Kantilla osa ihmisluntoa, johon kuuluu kyky tehdä valintoja sekä arvioida niiden perusteita. Kantin tapauksessa teon moraalisuuden ratkaisee yksinomaan tahdon hyvyys tai pahuus. Uskonnonfilosofiassaan Kant erottaa tahdon ja valitsemiskyvyn toisistaan: siinä missä tahto käytännöllisenä järkenä (*Wille*) säätää itse itselleen moraalilain, tarkoittaa valitsemiskyky (*Willkür*) valinnanvapautta, kykyä valita vapaasti ja olla sitä kautta aina vastuullinen teoistaan. Valitsemiskyky on itsessään neutraali ja tarkoittaa vain sitä, että vapaan valinnan vapautta ei määrää mikään ulkopuolinen tekijä, ellei se itse ole niin päättänyt. Ihmisen luonnolliset mielihalut (*Neigung*) eivät ole pahoja, vain niiden valitseminen etusijalle toimintaa määrääväksi periaatteeksi voi olla pahaa. Ongelmaksi tässä *prima facie*-ristiriitaisuudessa muodostuu tietysti se, että mikäli ihminen on radikaalisti paha, miten se voidaan sovittaa yhteen sen kanssa, että ihminen on radikaalisti vapaa valitsemaan toimintaohjeensa. (Tästä transsendentaalin ja kontingentin pahan ongelmasta tarkemmin ks. esim. Nevanlinna 2004 & Schulte 1991.)

Sekä Schelling että Kant pyrkivät ja ehkä myös onnistuivat omalla tavallaan osoittamaan, että ihminen on luonnon päämäärä (*Zweck*), ei väline, ja sellaisena vapaa

toimimaan sisäisen moraalilakinsa puitteissa. Näin ajatellen ihminen olisi järjellisenä ja päämääriä itselleen asettavana olentona myös korkeampien olentojen kanssa yhdenvertainen. Kun käärme Raamatun tarinassa lupasi Eevalle, että syömällä hedelmää hyvän ja pahan tiedon puusta ihminen tulisi jumalten kaltaiseksi eli tietoiseksi maailman hyvyydestä ja pahuudesta, se ei Kantin mukaan suinkaan valehdellut, vaan puhui kirjaimellisesti totta. Ihmisen tietoisuuden herääminen pahuutta kohtaan täytyy kuitenkin ymmärtää kontingentissa, ei niinkään transsendentaalisessa mielessä. Edellä esitetyn nojalla radikaali paha voi olla Kantin tapauksessa aidosti mahdollinen, mutta Schellingin kohdalla tilannetta mutkistaa pahan "ontologisuus": mikäli ihmisellä on taipumus pahaan tai toisin sanoen mikäli taipumus pahaan ehdollistaa valitsemiskykyä (Schellingin tapauksessa vielä geneettisesti), ei valitsemiskyky enää ole kovin vapaa eikä pahuutta oikein voi väittää radikaaliksi – kuten Schelling Kantilta lainaamansa käsitteen nojalla tekee. Käsitteenä radikaalin tulisi liittyä ennen kaikkea vapauden mahdollisuuteen, ei niinkään pahuuden ontologiaan tai välttämättömyyteen.

Kirjallisuutta

Buchheim, Thomas (1999): 'Metaphysische Notwendigkeit des Bösen'. Über eine Zweideutigkeit in Heideggers Auslegung der Freiheitsschrift. Im *Zeit und Freiheit. Schelling – Schopenhauer – Kierkegaard – Heidegger. Aktien der Fachtagung der Internationalen Schelling-Gesellschaft, Budapest 24. bis 27. April 1997*. Herausgegeben von István Fehér und Wilhelm G. Jacobs. Budapest: Éthos Könyvek, 183–191.

Heidegger, Martin (1936/1971): *Schellings Abhandlung Über Wesen der menschlichen Freiheit* (1809). Herausgegeben von Hildegard Feick. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Kant, Immanuel (1792/2004): *Radikaali paha. Paha eurooppalaisessa perinteessä*. Toimittaneet Ari Hirvonen ja Toomas Kotkas. Suomennos Markku Lehtinen. Helsinki: Loki-kirjat.

Lehtinen, Markku (2004): Johdanto. Paha kriittisen filosofian ongelmana. Teoksessa Kant 2004, 13–23.

Nevanlinna, Tuomas (2004): Radikaali ja diabolinen paha. Teoksessa Kant 2004, 105–124.

Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph (1809/2004): *Filosofisia tutkimuksia ihmisen vapauden olemuksesta ja muista aiheeseen liittyvistä kysymyksistä*. Suomentanut Saul Boman. Kiel: Uuni Verlag.

Schulte, Christoph (1999): *Radikal Böse. Die Karriere des Bösen von Kant bis Nietzsche*. München: Wilhelm Fink Verlag.

Metsä antaa minulle paljon. Saan sieltä marjat, sienet, yrtit, polttopuut, hyvän kunnon ja tasapainoisen mielen. Matkoistani metsään ei jää pahoja jälkiä, enkä tee sitä mitenkään äänekkäästi, paitsi tietenkin tuoreita suuria tassunjälkiä kohdatessani. Metsässä kohtaan myös itseni.

Metsästä alkaa ajattelu

Nykyään on hankalaa puhua vanhasta metsästä, joka edustaa metsän elämän loppuvaihetta, sillä vanhoja on jäljellä kovin vähän. Parempi olisi kertoa lähes luonnontilaisista metsistä, sillä ihmisen käden jälki on levinnyt laajalle. Vanha metsä on kuitenkin käsitteenä parempi, sillä siihen sisältyy pidempi historia. Metsähän paljastaa katsojalleen runsaslumiset talvet ja rajut ukkosmyrskyt. Metsistä löytää myös merkkejä esi-isiemme elämästä, kuten peuranpyynnistä tai vanhoista palvontapaikoista. Vanha metsä tarkoittaa minulle myös tapaa tarkastella maailmaa ja metsää. Sinne mennään eri asenteella, kuin talousmetsään.

Vanhat metsät ovat yksilöitä ja sen puut ovat erilaisia, erimuotoisia ja eri-ikäisiä. Maamme valtaava talousmetsä voi olla silmänkantamattomiin jatkuvaa vertikaalista viidakkoa. Vain samannäköisten puiden annetaan jäädä kasvamaan. Poikkeava puun alku, vinoon kasvanut vanha jäärä tai muutoin suorarunkoisesta joukosta poikkeavat poistetaan, paloitellaan ja kuljetetaan jatkojalostukseen.

Vanhaan metsään mahtuu monipuolisemmin elämää. Käkkyrämänty ei aiheuta hämminkiä ympäristössään, vaan se voi kasvaa omanlaisekseen puuksi. Sen erikoinen muoto voi herättää kunnioitusta, iloa ja ihmetystä siitä, miten paljon se olemuksellaan kertoo. Sen vääntyneet oksat ja muhkurat kertovat juuri tämän yksilön elämästä, lumisista talvista, salamoista ja lämpimistä kesistä. Sen oksilla ja rungolla ovat kulkeneet ja kohdanneet lukemattomat eläimet. Sukeltamalla vanhan metsän sisään voi löytää hengen tai henget, kun vain antaa sen tuoksujen, muotojen, värien, äänien ja tuulien tulla sisäänsä. Metsässä syntyy henkinen elämä, ajattelu ja oivallus siitä, että täältä olen kotoisin.

Ajatteluni alkaa metsästä. Ensimmäiset muistoni liittyvät suuriin puihin, oksien välistä pilkahtavaan aurinkoon ja sateen jälkeisen maan tuoksuun. Lähimetsän leikeissä aloin nähdä erilaisia muotoja, uusia värejä, tunsin kiven painon ja näin paljon pieniä hyönteisiä, joista osalle järjestettiin arvokkaita hautajaisia. Näin talven ja kesän, ymmärsin elämän jatkuvan ja kiertävän. Metsästä löysin lohdun ja turvan, sain elinikäisen ystävän. Siellä on henkinen kotini. Nykyinen metsänhoito vaarantaa henkisen terveyteni ja se uhkaa myös ystäväni, metsän, henkeä.

Rankkaa hoitoa metsille

Suomen metsien kunto oli 1800-luvun jäljiltä heikonlainen ja syy oli sama, kuin nykyisin nk. kehitysmaiden metsien katoamiselle, eli alhainen elintaso ja tietämättömyys. Varsinainen metsänhoito alkoi 1900-luvun alussa, jolloin metsätalous alkoi opastaa kansalaisia kestävämpään metsänkäyttöön. Tosin voimakas metsien tyhjentäminen alkoi jälleen 1950-luvulla ja kesti kolmisen vuosikymmentä, ennen kuin metsänhoidossa alettiin tosissaan ottaa huomioon ympäristönäkökohtia.

Maassamme on noin vuosisadan ajan jaoteltu metsät erilaisiin metsätyyppeihin kuuluviksi. Tämä tyypittely kertoo kyseisen alueen puuntuotosta ja auttaa metsäammattilaisia tekemään metsänhoidollisia suunnitelmia. Samalla se kertoo metsiemme monimuotoisuudesta. Metsätyypit on tallennettu laikuiksi paikkajärjestelmiin ja karttoihin. Sen takia metsänhoito on niin repaleista, kun ihan kirjaimellisesti ei nähdä sitä metsää puilta. Kokonaisuuden hahmottaminen unohtuu, kun metsän hoitaja kuvittelee käsittelevänsä vain yhtä aluetta vailla yhteyttä muuhun ympäristöön. Maailmamme alkaa olla yhtä sirpaleinen, yhteinen henki puuttuu.

Jotkut ovat päättäneet, että metsämme tarvitsevat hoitoa ja hoidolla tarkoitetaan mahdollisimman suuren puuntuoton turvaamista. Hoito voi pahimmillaan olla jopa maaperän rikkomista tai myrkyttämistä. Alkuperäisten asukkaiden kannalta hoito voi olla haitallistakin, mutta raha ratkaisee. Sen henki ulottuu Suomalta vaaran laitoihin eikä sen palvonta näytä tuntevan mitään rajoja. Onneksi talousmetsäkin on silti metsä, eikä raha haise, paitsi täyden touhun ollessa meneillään. Jäljet se toki jättää pitkäksi aikaa.

Hakkuualueelle mennään ryminällä ja varoittamatta metsän eläimiä millään tavoin. Paikalle saavutaan sotakoneita muistuttavilla monitoimilaitteistoilla, jotka katkaisevat puun ja tehokkaasti siistivät sen oksistaan. Seuraavaksi alaston runko siirretään pinoon odottamaan kuljetusta. Yleensä hakkuut jatkuvat tauotta. Monitoimikoneet ja tukkirekat ahkeroi-
vat jopa öisin ja pyhäpäivinä. Metsän asukkaille ei anneta hetkenkään rauhaa, ei edes lepoon. Sitä paitsi minne paeta, jos hakkuualue on todella laaja.

Talousmetsän henkeen kuuluu voimakas ympäristön muuttaminen. Se räjäyttää vanhan pois ja valikoi joukosta tasaisimmat tapaukset. Tehokas uudistaminen on aina uuden alku, mutta jos metsä pakotetaan tiettyyn muottiin, niin luonnollinen kierto tietenkin häiriintyy. Toinen talousmetsän ominaisuus on hallittavuus. Tiedetään ja lasketaan jo vuosia eteenpäin saatava tuotto ja hoito tehdään sen mukaan. Tiedän, että monien mielestä on turvallista ja helppoa kävellä valoisassa ja siistirunkoisessa puistometsässä. Siellä ei ole vaaraa yllätyksistä, vaan on kuin kävelisi kotipihalla. Mielenkiintoista on silti se, että pelko myyttisiä eläimiämme karhua ja sutta kohtaan on paisunut niin valtaviin mittasuhteisiin. Koko metsää ei olekaan vielä vallattu. Emme taida olla kovin kaukana vanhasta tavasta mennä metsään.

Puilla on voimaa

Vanhat metsät vaativat kävijöiltään rauhallista ja keskittynyttä mieltä, sillä kaatuneiden puiden ja muutenkin epäta-
saisen maaston keskellä ei ole aina mahdollista edetä nopeasti. Jokainen askel on harkittava tarkkaan ja katseltava maa-

han, jotta ei kompastuisi. Vanha metsä houkuttelee kulkemaan tietoisena ympäristöstään ja silloin, kun huomaa enemmän yksityiskohtia, niin alkaa nähdä metsän kokonaisuutena. Silloin voi alkaa ymmärtää, että metsä voi merkitä muutakin kuin tukkeja tai marjanpoimintaa. Metsä voi olla henkisen elämän sydän.

Ennen metsiin mentiin hiljaa ja kuunnellen. Kaikkiin paikkoihin ei edes ollut aina menemistä. Oli erityisiä paikkoja, joita ei lähestytty huolettomasti ja joissa ei sopinut edes puhua, puhumattakaan puiden kaatamisesta. Metsä oli alkuperäisen merkityksensä mukaan raja, jonka yli astuttiin vakavalla mielellä. Tuollainen tapa astua metsään oli tavallinen vielä aikana ennen voimakasta metsien hyödyntämistä ja jatkui vielä pitkään 1900-luvulle. Puiden ja metsän kunnioittaminen on tapana tälläkin vuosituhannella esimerkiksi sukulaiskansamme Marien keskuudessa.

Eri kansojen mytologioiden mukaan puu oli elämää ylläpitävä voima. Valtava puu kannatteli koko näkyvää ja näkymätöntä maailmaa. Jos siis metsät katoaisivat, niin loppuisi myös tuntemamme maailman matka. Puu on ikivanha maan ja ilman liitto, joka on alkanut paljon ennen ihmisten historiaa. Puut, ja nimenomaan myyttiset elämänpuut, olivat elämän ehto, sillä usein niiden alla pulppusi elämän lähde. Myyttiset tarinat sisältävät totuuden, sillä jos metsämme katoavat, niin nykyisen maailmamme tärkeä osa, sen keuhkot, katoaa. Puiden voima on niin suuri.

Luonto on ennen kaupunkilaiseksi muuttumistamme ollut voimakkaasti läsnä kaikessa arjessa. Kyse oli muustakin kuin puiden palvonnasta, sillä metsältä pyydettiin apua ja neuvoja erilaisissa elämän tilanteissa. Aineellisesti metsä tarjosi ruokaa, juomaa, suojaa ja lääkkeitä eli se antoi kaiken, jos osasi hakea. Nyt metsä loittonee ja unohtamme helposti, että se auttaa meitä hengittämään ja pysymään elossa. Metsän kunnioittaminen perustuu tosiasioihin eikä siihen ole pakko liittää metsäromantiikkaa, elämistä haavemaailmassa tajuamatta luonnossa tapahtuvia karuja tapahtumia.

Muuttuva ilma ja puu

Puut ovat erikoisia kasvukunnan edustajia, jotka kantavat olemuksessaan tietoja menneistä vuosista, vuosisadoista ja jopa vuosituhansista. Ei ole ihme, että esi-isämme kunnioittivat metsää. Heidän arvostava asenteensa puita kohtaan sisälsi samalla korkean eettisen ajattelun koko luontoa ja elämää kohtaan. Myöhempien aikojen metsien hoitajat ovat unohtaneet kunnioituksen ja katkaisseet pitkään jatkuneen tavan katsoa ja kohdella omaa ympäristöä.

Vanhan metsän tekee ihmeelliseksi juuri se ilmapiiri ja henki, mikä sisältyy pitkään historiaan ja metsän muistiin. Talousmetsästä vastaava tunne puuttuu ja kun sieltä viedään kannot juurineen, niin silloinhan metsän mahdollisuus kasvaa vanhaksi estetään. Puiden juuria myöten repiminen kyllä surettava metsän ystävää ja vaikea sillä autiolla maalla on kenenkään asua, henkienkään. Puiden ymmärtäminen eläviksi ja kasvaviksi olioiksi voisi muuttaa metsänhoitoa uuteen suuntaan. Metsänhoidonkin tarkoituksena on metsien kasvun turvaaminen.

Vanha metsä on mielentila. Tehokkuus ei kuulu sinne, mutta eivät myöskään helppous ja pysähtyneisyys. Sen on muuttuvaa, hajoavaa ja uutta luovaa luontoa, eikä se kaipaa hoitoa. Se on arvokas itsessään. Tapion voi löytää vanhasta metsästä, mistä kasvaa suuria kuusia, joiden alle voi vetäytyä suojaan ja lepäämään.

KIRJAESITTELYJÄ

Niilo Nikkonen

Chimamanda Ngozi Adichie

Puolikas keltaista aurinkoa

Suomentanut Sari Karhulahti

Otava 2009 s. 600

Alkuteos Half of a Yellow Sun (2006)

ISBN: 978-951-1-22311-5

Klassikoitten rinnalle nouseva kertomus 1960 luvun Nigeriasta; Biafran synnystä ja tuhosta.

Nigerian itsenäistyminen vuonna 1960 johti sisäisiin ristiriitoihin eri uskontojen ja eri heimojen välillä kuten monissa muissakin entisissä siirtomaissa. Brittien käyttämä hajoita ja hallitse menetelmä oli suuri ristiriitojen aiheuttaja jakaessaan eri tehtäviä eri kansaryhmille.

Adichie kuvaa ylä- ja keskiluokan korkeaa elintasoja yhtä luontevasti kuin maaseutuväestön elämääkin. Hän avaa lukijan eteen hämmästyttävän eurooppalaisvaikutteisen sivistyneistön. (Hämmästyksen aiheuttaa tietysti lukijan oma sääliävä tietämättömyys.) Koulutettu yläluokka on saanut oppinsa Britannian parhaissa yliopistoissa ja upseeristo Sandhurstissa. Ehkäpä yhteiskunnallisesti aktiivisen joukon käytöksesä onkin löydettävissä englantilaista snobismia ja dandya.

Heimojen välinen paine kärjistyi pohjoisen islaminuskoisten hausojen ja kaakon kristittyjen igbojen välille. Igboja oli huomattavasti vähemmän, mutta heille oli annettu hallinto käsiin ja suuressa määrin kauppa. Adichien kuvaus konfliktin puhkeamisesta tuo mieleen natsien juutalaisiin kohdistamat syytökset ja terrorin. Silmittömästä väkivallasta nousee yli ystävyys ja rakkaus katsomatta ihonväriä tai uskontoa.

Vainoa pakenevat igbot julistavat oman maakuntansa itsenäiseksi Biafran tasavallaksi. Biafran rikkautena on sen tuottoisat öljykentät. Samalla ne ovat sen kirous, sillä ylikansalliset öljy-yhtiöt ja länsimaiset hallitukset tukevat Nigeriä eivätkä tunnusta Biafran itsemääräämisoikeutta. Adichie kuvaa koskettavasti kurjistumista saarron estäessä lähes täydellisesti humanitaarisen avun saannin. Uutiskuvat Biafran nälkään kuolevista ihmisistä ovat monille piirtyneet lähtemättömästi mieleen. Puolikas keltaista aurinkoa herättää nuo muistikuvat elämään ja - kuolemaan. Nälän ja sairauksien vitsaukset ovat raamatullisia. Kerronnan vaikuttavuus nousee Leo Tolstoin tasolle inhimillisyydessään, ymmärtävässä arnessaan.

AJATTELE, JOS USKALLAT

Ajatuksia Toivo Salosen juhlasymposionista

Teksti: Tapio Nykänen

Kuvat: Henri Wallen ja Tapio Nykänen

Toivo Salosen juhlasymposion Lapin yliopiston uuden siiven Esko ja Asko-salissa 19.9.2009 oli monella tavalla mieleenpainuva tilaisuus. Puhujiksi oli ensinnäkin saatu (kiitos ennen kaikkea Seppo I. Sotasaaren ja toki myös rahoittajatahojen) edustava kavalkadi Toivon ajattelevia ystäviä, joista monet vaikuttavat Suomen filosofian huipulla - osa tunnustetusti, osa paremmassa mahdollisessa maailmassa. Toisekseen Toivo Salonen nostettiin kerrankin sille paikalle, joka hänelle pohjoisessa filosofiassa ja tiedeyhteisössä kuuluu. Aika näyttää, koska Salosen filosofia nousee ansaitsemaansa merkitykseen myös suuren yleisön silmissä. Joka tapauksessa oli erinomaisen aiheellista nostaa kissa pöydälle, kun kissa itse sitä ei ole tahtonut tehdä. Toivolle itselleen hybris on outo olotila. Täl-

läkin kertaa sitä seurasi seuraavana päivänä nemesis väärään paikkaan (sormeen) tarttuneen uistimen koulun muodossa.

Juhlapuhujista tai -henkilöistä tapahtuman suojelija Pentti Arajärvi ja Lapin yliopiston rehtori Mauri Ylä-Kotola olivat valitettavasti tapahtumapäivänä estyneitä, mutta molemmat välittivät tervehdyksensä juhla-kavalkadille. Paikalle päässeet puhujat eivät sitten jättäneet kukaan kylmäksi yleisöä tai itseään. Näin on uskottava, vaikka varsinainen debatti jäikin iltatilaisuuteen. Symposionin tapaisessa aikataulultaan kiireisessä tapahtumassa keskustelu jää toki auttamatta vähiin. Puheenvuorot olivat kuitenkin sopivasti - kuten pitäjänsäkin - kontroversiaaleja ja värikkäitä ja tarjosivat ajattele-

Tohtori Pentti Arajärvi

Symposionin suojelijan tervehdys

Hyvät symposionin osanottajat

Filosofian viehätys on sen yleispätevydessä, siinä että se usein on enemmän menetelmä kuin tulos. Samalla se on välttämätön ehto ainakin länsimaiselle tieteelle ja tutkimukselle tai laajemmin sanoen sivistykselle.

Oikeusfilosofiassa on kiinteä yhteys yleistä yhteiskuntamoraalia. Tämä sitoo oikeusjärjestelmän arvoihin ja moraalisiin. yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen. Oikeus ja oikeusjärjestelmä ovat ihmisten tekoja ja niillä ei nykykatsannon mukaan katsota olevan suoraa yhteyttä moraalisiin. Kuitenkin samalla väistämättä oikeusjärjestys voi olla legitiimi vain, jos se noudattaa ainakin pääpiirteissään vallitsevaa

Perustuslain 1 §:n mukaan Suomen valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Valtiosääntöön on siis kirjattu yhdenvertaisuus, yksilön vapaus ja solidaarisuus. Näkökulmalla ovat siis Ranskan vallankumouksen suuret periaatteet, tasa-arvo, vapaus ja veljeyks. Huomattava on myös, että sana vapaus on tekstissä yksikössä, joten se irtautuu näitä perustavanlaatuisia arvoja toteuttavista perusoikeuksista siten, että kyse on jostakin filosofisemmasta, yleisemmästä vapaudesta kuin perusoikeuksien turvaamat vapaudet, kuten sananvapaus, yhdistymis- ja kokoontumisvapaus, uskonnon ja vakaumuksen vapaus tai tieteen ja taiteen vapaus. Ehkä merkille pantavaa on myös se, että valtiosääntö edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa eikä yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta. Oikeudenmukaisuudelle ei ole asetettu määrittäviä vaan vain toimintakenttä.

Euroopan unioni on viimeksi joulukuussa 2007 julkaissut perusoikeuskirjan. Perusoikeuskirjan teksti on toistaiseksi julistus, jonka Euroopan parlamentti, neuvosto ja komissio ovat yhteisesti hyväksyneet. Lissabonin sopimuksen voimaantulon myötä perusoikeuskirjasta tulee myös unionia ja jäsenvaltioita velvoittavaa oikeutta.

Perusoikeuskirjastakin voidaan tehdä eräitä johtopäätelmiä perustavanlaatuisista arvoista ohi perusoikeuskirjassa julistettujen vapauksien ja oikeuksien. Perusoikeuskirjan johdannon mukaan unioni perustuu ihmisarvon, vapauden, yhdenvertaisuuden ja yhteisvastuun jakamattomiin ja yleismaailmallisiin arvoihin. Perusoikeuskirjan sisällölliset osat toistavat lähes sellaisenaan nämä arvot. Unioni rakentuu myös kansanvallan ja oikeusvaltion periaatteille ja se luo vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen. Asiakirjan suojaamat vapaudet ja oikeudet ovat periaatteissa yleisiä. Vain unionin kansalaisille on varattu sellaisia kuin äänioikeus, vapaa liikkuminen unionin alueella ja diplomaattinen suojelu.

Oikeudenkin alalla tapahtuu jatkuvasti sellaista, missä filosofiassa ja filosofian menetelmillä on paljon tehtävää. Perustavanlaatuisten arvojen ja perusoikeuksien pohjalta luodaan oikeusjärjestystä, joka lisäksi kasvavassa määrin perustuu legitimitettiin, ei lainsäädäntöön. Tässäpä haastetta.

Toivotan symposionille ja kaikille sen osanottajille mielenkiintoisia ja antoisia keskusteluja filosofian parhaiden perinteiden mukaisesti.

valle ajateltavaa. Näin on hyvä. Filosofista juhlaa vietetään parhaiten tekemällä filosofiaa, vaikka luonnollisesti juhlalla on myös materiaallinen puolensa.

Symposionin ehkä kiivain puheenvuoro tai "keskustelu" käytiin dosentti ja professori Timo Airaksisen ja Lapin yliopiston emeritusrehtori Esko Riepuhan välillä. Riepuhan mielestä Toivo Salosen työ pohjoisen hyväksi on ollut ihailtavaa. Lapin yliopiston hyväksi elämässään paljon uhrannut Riepuhan korosti myös pienten yliopistojen tärkeyttä ja sitä, millainen merkitys henkilökunnan ja tieteentekijöiden sitoutumisella laitokseensa voi olla. Airaksinen korosti puolestaan sitä, että professorin pitää olla uskollinen tieteelle, ei yliopistolle. Tärkeää on tehdä ensisijaisesti hyvää tiedettä tai filosofiaa, ei tukea jonkin alueen aluekehitystä. Molemmat näkemykset vaikuttavat omalla tavallaan rationaalisilta ja perustelluilta. Oli sääli, että keskustelijat eivät malttaneet tai ehtineet kuunnella toisinaan kovin tarkasti, eikä argumentteja päästy toden teolla punnitsemaan. Kysymys on mitä ajankohtaisin tilanteessa, jossa pienten yliopistojen asema ja rahoitus

muuttuvassa yliopisto- ja korkeakoulukentässä ovat vähintäänkin vaakalaudalla ja jossa toisaalta tehokkuuden vaatimus ja muut prosessit voivat uhata tieteen ja filosofian sisältöä tai vapautta.

Lapin yliopiston ensimmäinen filosofian dosentti ja Toivo Salosen opiskelutoveri Kari Väyrynen liikkui symposionpuheenvuorossaan omalla alallaan eli ympäristöfilosofiassa. Väyrynen - jolla on taustallaan myös muun muassa laaja saksalaisen idealismin ja etenkin Hegelin harrastus - on oletettavasti laaja-alaisin ympäristöfilosofian suomalainen tuntija. Symposionpuheenvuorossaan Väyrynen tarttui erinomaisen kiinnostavaan kysymykseen siitä, mikä on ympäristöfilosofian ajankohtainen tehtävä. Yksi mahdollisuus olisi vastata kysymykseen seuraavasti: olisi tärkeää jäsentää, *mitä varten* luontoa suojelemme ja mitä tämän valitun päämäärän saavuttamiseksi tulisi tehdä. Varsinkin ensimmäinen kysymys on erityisesti ympäristöfilosofian alaa: voimme ajatella kohtelevamme tai suojelevamme luontoa esimerkiksi ihmistä varten puhtaan välineellisesti, ihmistä varten hyvän elämän saavutta-

Arvoisat Toivo Salosen 60-vuotisjuhlaseminaarin osanottajat, hyvät naiset ja herrat,

Toivo Salonen on Lapin ainut ammattifilosofi.

Tämä muun maailman tietyllä tavalla Toivo Salosen ulkopuolelle rajaava ja tässä mielessä distinktiivinen määritelmä erottaa Toivo Salosen maailman muista filosofeista, mutta myös maailman muista ihmisistä, maailman muista monadeista, maailman muista ajallista ja tilallista kontingenttia omaavista aistihavaintojen ryppäistä, materiakasauumista, sieluista, morfologisista eliöistä ja ontologisista oli-oista.

Ymmärtääksemme tämän määritelmän kautta Toivo Salosta filosofina meidän on suoritettava käsiteanalyysi. Ammattifilosofi tarkoittaa henkilöä, joka harjoittaa ammattimaisesti filosofiaa. Ammattina filosofi viittaakiin ansiotyöhön. Siten ammattifilosofi ei ole esimerkiksi filosofiaa harrastava pankinjohtaja, aatelismies, taksiautoilija, mediatieteilijä eikä oikeusoppinut. Ammattifilosofi ei ole dilettantti vaan professionaali, mieluiten filosofin ammattitutkinnon suorittanut henkilö. Ammattifilosofi-käsitteessä voi kuitenkin olla pejoratiivinen sivuvivahe: ammattifilosofi voidaan ymmärtää leipäpappina erotuksena elämäntapafilosofista.

Lause Toivo Salonen on Lapin ainut ammattifilosofi on ilmeisellä tavalla kategorisointi samassa mielessä kuin lauseet Sokrates on filosofi ja filosofit ovat ihmisiä, mistä seuraa että Sokrates on ihminen. Toivo Salonen yhdistyy määritelmässä joukkoon, jonka ainut edustaja on Toivo Salonen itse. Tässä mielessä "Lapin ainut ammattifilosofi" ei ole teoreettinen tai metafyyminen määritelmä vaan aito elementaarilause, koska se viittaa aistittavaan olioon, kuten loogiset empiristit vaativat.

Eräässä haastattelussaan Salonen on väittänyt, että käsitteellä filosofioitten filosofia ei ole järkevää käyttötapaa. Kun Salonen näin kiistää myös oman filosofiansa universaaliuden, voidaan kysyä, edustaako Salonen siis jotain erityisen partikulaarista saloslaisuutta, Rovaniemen koulukuntaa tai Lapin filosofiaa. Salosen tuotannossa on kuitenkin vahva universaali ote. Hän ei ole tunnettu Lapin filosofian tai shaminismin esillepanosta samassa mielessä kuin vaikkapa Oiva Arvola tai Juha Pentikäinen. Pikemminkin Salosen tuotannossa korostuu filosofia perenniksen viemänä ajatus siitä, että myös ammattifilosofia on aina henkilökohtaista eikä ole muuta ajattelua kuin oma ajattelu. Minulla oli kunnia toimia Toivo Salosen esittämän oraakkelin filosofisten lauseiden tulkitsijana viikk o sitten Rovaniemi-viikon ohjelmaan kuuluvilla Tieteen turpakäräjillä. Tätä oraakkelin tulkitemista jatkaakseni: toisin kuin eksplisiittisesti sanoo, Toivo Salonen implisiittisesti sanoo, että filosofioitten filosofia on kunkin ihmisen oma ajattelu, Snellmanin kielikuvaa lainaten itse tehty pää. Siten ei ole yhtä filosofioitten filosofiaa vaan yhtä monta filosofioitten filosofiaa kuin tiedostavaa subjektia.

Toivo Salonen on myös kielifilosofi ja kalastuksen harrastaja, jonka kalaretket ovat maankuuluja. Suomen kielen sanalla kalastaa on monia merkityksiä; kristillisessä perinteessä Jeesus ja apostolit kalastavat sieluja ja poliitikot kalastavat ääniä. Kalajuttu ymmärretään usein fenomenologisena kuvauksena kalasta an sich.

Onko lappilainen filosofia ajatusten kalastamista? Ja voiko ajatuksia ylipäättään kalastaa? Vai onko pikemminkin niin, että ajatukset kalastavat ihmisiä? Toivon, että nyt alkava seminaari antaa näihin kysymyksiin vastauksen. Eduard von Hartmannia alettiin kutsua kotipaikkansa mukaan Licherfelden Viisaaksi hänen täyttäessään 50 vuotta. Toivotan onnea 60 vuotta täyttävälle Lapin Viisaalle Toivo Saloselle ja kiitän tähänastisesta työstä Lapin yliopiston filosofian opetuksen rakentamisessa.

Mauri Ylä-Kotola

Sam Krause lausuu onnittelut Toivo Saloselle Pohjoisen filosofiyhdistys AGON ry:n puolesta. AGON myönsi Toivo Saloselle AGON palkinnon suuriarvoisesta työstä pohjoisen filosofian hyväksi.

miseksi, luontoa itseään varten tai vaikkapa Jumalaa varten. Tähän keskusteluun ympäristöfilosofian historia ja alan tuntemus tarjoavat käsitteellisiä välineitä.

Dosentti ja professori Aki-Mauri Huhtinen on puhuja, joka usein herättää varsinkin akateemisessa yleisössä ristiriitaisia tunteita. Huhtinen on filosofian tohtori ja ammattiupseeri, joka toimii Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen professorina. Eksistentiaalismin ja fenomenologian yhdistäminen sotatieteen traditioon tuottaa kiinnostavia ja omaperäisiä ajatuksia. Humanistia voi ärsyttää se, että sotilaana Huhtinen näkee väkivallan ja sodan asioina, jotka kuuluvat ihmisluontoon vähintään potentiaalisina ja joiden rajoittamiseksi niitä on syytä tutkia. Ajatus ei ole ainakaan perinteistä pasifismia. Sen sijaan se on sukua esimerkiksi kansainvälisen politiikan realismille, jossa valtiot ajavat viime kädessä omaa etuaan. Kuohuttavaa ja toisaalta filosofisesti kiinnostavaa on - monessakin mielessä - se, että sota on yhtä aikaa syvästi inhimillistä ja moniulotteista toimintaa ja toisaalta yksinkertaisen raakaa ja hirvittävää. Ruumiskasat eivät ehkä katoa niitä analysoimalla, mutta tämä ei välttämättä ole syy olla analysoimatta. Sotilaalle ja filosofille tilanne on joka tapauksessa paradoksaalinen: onko tavoitteena ruumiiden vähentäminen vai niiden tuottaminen?

Jos Huhtisen teesit herättävät kriittisiäkin ajatuksia, ei kylmäksi jätä myöskään kielitieteilijä ja filosofi Juhani Sarsila, Toivo Salosen pitkäaikainen ystävä ja opiskelutoveri. Sarsila on klassisesti sivistynyt latinisti, joka - kuten Toivon ystävät näköjään yleensäkin - on tarkka yhteiskunnan havainnoitsija. Juhani Sarsilan puheenvuorot muistuttavat siinä mielessä tilannekomiikkaa, että niitä on vaikea kääntää tekstiksi. Sarsila on henkilö, jolla on poikkeuksellinen kyky olla yhtä aikaa pirullisen oivaltava, älyllisesti rehellinen ja sarkastinen. Sarsila sanoo suoraan, mikä

Perttula pohtii

ei ole välttämättä prudentiaalista esimerkiksi urakehitystä ajatellen. Kuulijalle tilanne on kuitenkin herkulinen. Täytyy toivoa, että Juhani vierailee Lapin yliopistossa myös jatkossa, kuten on tehnyt säännöllisesti tähänkin saakka. Symposiumissa Sarsila oli tyylilleen uskollinen: Efeson Herakleitoksen kohtalo tai myytti on filosofialle omalla tavallaan tyypillinen episodi, päältäpäin absurdi, outo ja kuriositeettimainen ja yhtä aikaa ajatuksellisesti kiinnostava ja monia merkityksiä sisältävä. On yleisesti hyvä kysymys, missä määrin filosofit ja filosofian harrastajat ovat *ulkopuolisia* ja missä määrin heidän on jopa pakko olla sitä.

Kemin ammattikorkeakoulun lehtori Voitto Kuosmanen on Salosen opissa pitkään ollut filosofian harrastaja ja aito ajattelija. Kuosmanen on myös yhteiskuntakriitikko, joka on julkaissut yhteiskuntafilosofiasta ammentavia tekstejä aikaisemmissakin symposiumjulkaisuissa. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, sivistyksen ja ajattelun etsimisen linjalla Kuosmanen oli myös symposiumissa. Oli muutoinkin ilahduttavaa, että Kemin ammattikorkeakoulu Toivon vanhana työpaikkana esitti tilaisuudessa tervehdyksensä. Näyttää siltä, että Voitto pitää ns. lippua korkealla siinä suunnassa, mitä filosofiaan tulee.

Toivon pitkäaikaisista työtovereista symposiumin päätti opetusneuvos Pekka Elo, jonka kanssa Salonen on julkaissut useita teoksia ja joka vastaa Opetusministeriössä lukion filosofian opetuksesta. Elon läsnäolo toi tapahtumaan oman tärkeän vivahteensa ja muistutti siitä, että filosofiaa tehdään muuallakin kuin yliopistoissa. Samalla se valaisee myös Toivon persoonaa: opetustyönsä ja filosofian tekemisen lisäksi Toivo Salonen on toiminut pitkään sensorina ylioppilastutkintolautakunnassa.

Tervehdyksensä instituutioidensa ja itsensä puolesta tapahtumassa esittivät myös Lapin yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnan dekaani Juha Perttula ja Pohjoisen filosofiyhdistys Agonin puheenjohtaja Sam Krause. Perttulan läsnäolo oli myös hyvin luonnollinen: Juha on ollut kiinnostunut filosofiasta pidempään ja luennoinut muun muassa symposiumeissa esimerkiksi Lauri Rauhalan filosofian pohjalta. Agon puolestaan jatkaa omalta osaltaan sitä vapaata sivistystyötä, jota muun muassa Toivoa *filosofia perennikseen* innoittanut Raili Kauppi peräänkuulutti.

Itseoikeutetusti symposiumin päätti juhlakalu eli Toivo Salonen itse. Toivo on pysähtymisen ja ajattelun filosofi, joka antaa painoa sisällölle, sivistykselle ja ar-

gumentaatiolle sekä Edmund Husserlia ja Matti Jun-
tusta seuraten universaalille, radikaalille kriittisyydel-
le, joka ei kunnioita mitään luokituksia. Tällaista koko-
naisuutta ei välttämättä ole helppoa tiivistää puoleen
tuntiin, mutta jos ajatustapa on kirkkaana kaiken toi-
minnan taustalla, ei se ilmeisesti ole mahdotonta. La-
pin yliopiston opiskelijoilla ja tieteentekijöillä on se
onnellinen tilaisuus, että he voivat hyödyntää Toivon
ajattelua ja oppineisuutta vielä useamman vuoden.
Suosittelen lämpimästi ottamaan tilaisuudesta vaarin.

Juhlasymposionissa muistettiin mainita useam-
paankin otteeseen se, että Toivo Salonen on Lapin ai-
noa päätoiminen ammattifilosofi. Hän saa siis filosofi-
an harjoittamisesta ja opettamisesta palkkaa. Erin-
omaista toki onkin se, että ainoa ammattifilosofi on
juuri Toivo. Juhlapuhujat eivät sen sijaan maininneet
sitä, että asiantila ei välttämättä ole paras mahdollinen
tai itse asiassa se on lähes karmea. Lapissa on ollut yli-
opisto 30 vuotta ja edelleen ammattifilosofoja on tasan
yksi. Aika näyttää, muuttuuko tilanne parempaan
suuntaan.

Toivo Salonen kiittää

Antiikin kreikkalainen filosofi **Demokritos** toteaa fragmentissaan 230:
Elämä ilman juhlaa on pitkä tie ilman majataloja.

Neljäkymmentä vuotta olen kulkenut filosofisia polkuja. On mieltä-
ylentävää pysähtyä hetkeksi filosofiseen majataloon kuulemaan mietittyä
puhetta, tuntemaan ystävällistä ilmapiiriä, nauttimaan oivallisia lahjoja
ja ilahtumaan velvoittavasta **AGON-tunnustuspalkinnosta**.

Henkeä kohottavaa on ollut kuulla kolme juhlistavaa tervehdystä:
Symposionin Suojelijan tohtori **Pentti Arajärven** arvoja kirkastava ter-
vehdys, yliopiston rehtori **Mauri Ylä-Kotolan** luovan puheen ylistys
sekä professori **Matti Lackmanin** muistutus esteettisestä hehkusta ja
lyseoaikamme isoista Ajatuksista. Tuo kaikki keventää askelta filosofi-
an teiden kulkemisessa.

Dekaani **Juha Perttula** toi tärkeän järjestäjien tervehdyksen. Profes-
sori **Esko Rieppula** nosti vakavasti pohdittavaksi tieteen vapauden ja
kysymyksen yliopiston luonteesta. Lapin yliopiston filosofian dosentit
Kari Väyrynen, **Aki-Mauri Huhtinen** ja **Timo Airaksinen** liikkui-
vat eri puolilla filosofian kenttää tavoitellen isoja merkityksiä. Lehtori **Voit-
to Kuosmanen** ja opetusneuvos **Pekka Elo** sekä Agonin puheenjohta-
ja **Sam Krause** koskettelivat sytyttävien ideoiden lisäksi omaan elä-
mäni liittyviä tapahtumia. Niin on hyvä.

Symposion mahdollistivat Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tie-
dekunta, Menetelmätieteiden laitos ja Pohjoinen filosofiyhdistys
AGON jouhevassa yhteistyössä. Erityinen kiitos **Seppo I. Sotasaarelle**,
joka jakoi uurastaa niin symposionin kuin juhla- ja toteuttami-
seksi. **Raili Arstilalle** sydämellinen kiitos **Snellmanin Lärän om-
staten** -teoksesta. Kiitän ystäviä, tuttavii, opiskelijoita, jatko-
opiskelijoita, työkavereita ja kaikkia symposioniin osallistu-
neita. Lahjojen runsaus onnellistuttaa. Te teitte juhlan ja an-
noitte Iloa!

Demokritos jatkaa fragmentissa 246: Vaeltaminen opet-
taa tyytyväisyyttä elämäntavoissa, sillä kuiva leipä ja ol-
kipatja ovat suloinen lääke nälkää ja väsymystä vastaan.

Yksinkertaisissa asioissa on oma kauneutensa ja mer-
kittävyytensä. On hyvä ajatella. Filosofian harrastuksen
jossakin vaiheessa päättyy outoon tilanteeseen. Silloin
voi todeta kuin Persian imperiumissa maineeseen ko-
honnut Demokritos fragmentissa 116: Sitten saavu-
in Ateenaan, siellä minua ei tuntenut kukaan.

Jälkisymposionissa tulee esiin ihmisyyden ja inhimil-
lisyyden.

Kes-
kuste-
luissa on
menneen
muuntunut-
ta eloa nykyi-
syydessä. Niin
on hyvä. Monissa
kauniissa sanoissa
siintää elähdyttävä
idea filosofian asemas-
ta Lapin yliopistossa.

Toivo Salonen
Yliopistolla marraskuussa 2009

YMPÄRISTÖNÄKÖKULMA IHMISTIETEISSÄ: TIETEENFILOSOFISIA ONGELMIA

(Esitelmä Rovaniemellä 19.9. 2009 Toivo Salosen 60-vuotisjuhlasymposiumissa)

Kari Väyrynen

Johdanto

Ihmis- ja luonnontieteiden välinen suhde on ollut tieteenfilosofinen kiistakapula aina Rene Descartesista ja Giambattista Vicosta lähtien. Descartes esitti teesin ihmistieteitten kehittymättömyydestä ja epävarmuudesta matematiikkaan ja fysiikkaan verrattuna. Esimerkiksi historiantutkimus tuottaa vain epävarmoja kertomuksia muistuttaen postmodernismin myöhemmin lanseeraamaa 'kertomustietoa'. Sitä mitä todella tapahtui ei enää voida millään varmuudella todentaa. Vico puolestaan ajatteli päinvastoin: empiiriset ja kokeelliset luonnontieteet eivät voi koskaan tavoittaa ilmiöpinnan takana piilevää olemusta, niitä perimmäisiä periaatteita, joiden mukaan Jumala on maailman luonut. Ihminen ei voi tietää näitä jumalallisen luomisaktin takana olevia rationaalisia suunnitelmia ja päämääriä. Ihminen voi tietää varmuudella vain sen, minkä hän on itse luonut. Tiedon varmuus perustuu siis tietämisen ja tekemisen yhteyteen – tekijän tietoon (peräisin jo Aristoteleelta). Varminta tietoa saadaan tästä syystä niiden tieteiden piirissä, jotka tutkivat ihmisen tekojen tuloksia – historiallisissa ihmistieteissä.

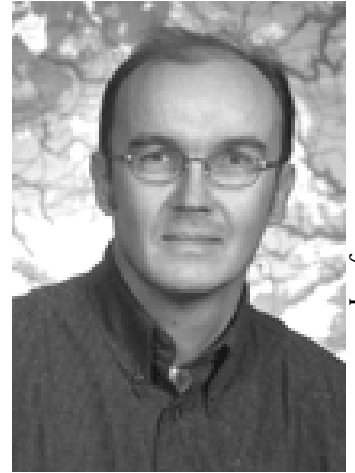
Tämäntyyppiset metodikiistat ovat myöhemmin nousseet yhä uudelleen ja uudelleen esiin klassisesta positivismista (A. Comte, J. S. Mill) ja sen uuskantilaisista (Windelband, Rickert) ja hermeneuttisista (Dilthey) vasta-reaktioista lähtien 1800-luvun lopulla. 1900-luvulla mainittakoon esimerkiksi positivismikiista saksalaisessa sosiologiassa 1960-luvun taitteessa (Popper, Adorno), keskustelu selittämisestä ja ymmärtämisestä analyttisessä hermeneutiikassa 1960- ja 1970-luvulla (P. Winch, G. H. von Wright) sekä postmodernismin näkemys tieteestä pelkkänä kertomustietona (Lyotard) 1900-luvun lopussa. 1900-luvun loppupuolella tieteenfilosofian kenttää ovat edelleen monipuolistaneet keskustelut tieteen historian merkityksestä (T. Kuhn), tieteen yhteiskunnallisista ja sukupuolittuneista sidonnaisuuksista (uusmarxilainen ja feministinen tieteenkritiikki). Kaikki nämä keskustelut ovat muunnelmia vanhasta teemasta: mihin eri tieteenalojen varmuus ja totuudellisuus lopulta perustuu? Kysymys on hyvä pitää mielessä ja nämä toistuvat kiistat kertovat siitä, että ainakin filosofiassa naivi skientismi ei ole kyennyt lyömään itseään läpi ja mahdollisuuksia tarkastella tiedettä kriittisesti sekä epistemologisessa että yhteiskunnallisessa mielessä on onnistuttu ylläpitämään ja kehittämään.

Tarkastelen tässä yhteydessä aivan uusinta muunnelmia tästä luonnontieteiden ja ihmistieteiden rajankäynnistä: humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen nousua ja tieteenprofiilin etsintää luonnontieteiden ja ihmistieteiden välimaastossa. Kuvaan aluksi lyhyesti kuinka nämä tieteenalat ovat syntyneet ja siirtyneet sitten pohtimaan niiden erityispiirteitä.

Ympäristötieteiden kehitys

Ympäristötutkimuksella katsotaan yleisesti olevan luonnontieteiden piirissä pitkän historian. Peter J. Bowler aloittaa uraauurtavan teoksensa *Ympäristötieteiden historia* (1992; suom. 1997) perinteiseen tapaan antiikista, mutta nostaa erityisesti esiin sellaiset 1700-luvulta lähtien voimakkaasti esiin nousevat alat kuten geologia, maantiede ja biologiset tieteet. Bowlerin näkökulma on luonnontieteellinen: hän ei edes kysy, millä tavalla ympäristökysymykset tulivat esiin varhaisissa ihmistieteissä, mm. klassisessa taloustieteessä, sosiologiassa ja historiantutkimuksessa. Esimerkiksi 1700-luvun historiantutkimuksesta tuttu ilmastoteoria (Montesquieu, Herder) tai taloustieteessä tuolloin tärkeän fysiokraattisen koulukunnan (Quesnay, Turgot) näkemykset luonnosta arvoteorian lähteenä eivät tule hänen tulkinnassaan esiin. Bowler toki mainitsee taloustieteilijä Thomas Malthuksen, koska hän oli nousevalle evoluutioteorialle tärkeä ajattelija (s. 163, 252, 274, 277), mutta ei esimerkiksi lainkaan Montesquieuta, Herderiä, Quesnaya ja Turgotia. Myöskään nytemmin jo varsin laajasti tutkittuun marxilaiseen ekologiaan, joka alkoi syntyä jo 1840-luvun alussa Engelsin toimesta (Väyrynen 2009), hän ei kiinnitä huomiota.

Voidaan tietenkin sanoa, että Bowler aloittaa ympäristötieteiden historian liian kaukaa. Eikö olisi parempi aloittaa 1960-luvulta, vaikkapa Rachel Carlsonin teoksesta *Hiljainen kevät* (1962), joka aloitti laajemman keskustelun ympäristön saastumisesta? Samoin voidaan ajatella että ympäristösosiologian perustivat amerikkalaiset Riley ja Dunlap 1970-luvun alussa, eikä suinkaan 1800-luvun sosiologian klassikot. Humanistisilla aloilla ympäristöfilosofia, ympäristöteologia ja ympäristöhistoria nousivat laajaan keskusteluun vasta 1960-luvun lopulta lähtien. Tällainen käsitys on kuitenkin historiallisesti hyvin sokea. Ympäristöongelmista on oltu enemmän tai vähemmän tietoisia läpi historian, ja laajemmin 1700-luvun lopulta lähtien, jolloin luonnonvarojen paikoittainen ehtyminen ja kaupungistumisen myötä nouseva saastuminen tulevat ongelmiksi. Nämä ongelmat heijastuvat suoraan monilla tuon ajan ajattelijoilla Herderistä Marxiin. Voi hyvin sanoa, että materialistiset ja panteistiset suuntaukset ovat jo antiikista lähtien kiistäneet ihmisen ylemmyyden muuhun luontoon nähden sekä varoittaneet ihmistä *hybrikesestä*, yrityksestä murtaa väkivalloin ympäristötekijöiden asettamat rajat.

Kuva: Oulun yliopisto

Ihmiskeskeisyydestä luopuminen?

Tieteenhistoria on paljon ollut suurten perustieteitten historiaa. Samoin tieteenfilosofiassa 'suuri on ollut kaudista'. Fysiikka, matematiikka, biologia, taloustiede, sosiologia, psykologia jne. ovat olleet molempien alojen tutkimuksissa parhaimmin edustettuina. Ympäristötieteet, kuten geologia, maantiede, ekologia ovat olleet tieteenhistorian ja tieteen filosofian kannalta marginaalisia, varsinaisten 'kehittyneiden' tieteiden reuna-alueiden ilmiöitä tai vasta kehityksensä ensiaskeleita ottavia embryo- tai lapsitieteitä. Tiede on katsonut mieluummin makro- ja mikrokosmukseen kuin tarkastellut maata ja sen asukkeja ympäristössään. Maata käsittelevät tieteet (*Earth sciences*) ovat saaneet vasta ympäristötietoisuuden nousun myötä ansaitsemaansa arvostusta. Esimerkiksi oseanografialla ja glasiologialla on ilmastomuutoksen tutkimuksen myötä selvästi suurempi merkitys kuin aikaisemmin. Myös yhä useammat ihmistieteet painottavat ihmisen tutkimusta yhteydessä ympäristöönsä.

Ihmistieteellisen ympäristötutkimuksen kannalta kannattaa mainita erityisesti yhden alan historia: maantiede. Se on perinteisten ympäristötieteiden piirissä lähinnä nykyisiä ympäristö-ihmistieteitä oleva alue. Tämä on joskus oivallettu filosofiassakin: erityisesti Immanuel Kant antoi maantieteelle suurta arvoa ja piti sitä filosofian ja historian tapaisena synteettisenä perustieteenä ihmisestä ja maailmasta. Varsinkin nykyinen ympäristöhistoria on kehittynyt tältä pohjalta: perinteisen maantieteen tarjoama globaali näkökulma ihmisestä ympäristössään on nyt yhdistetty tulkintoihin historian kulkuun vaikuttavista perimmäisistä tekijöistä. (Väyrynen 2009).

Tieteenhistoriallinen kuva ympäristötutkimuksesta on siis edelleen varsin puutteellinen. Periaatteessa on kuitenkin vielä tärkeämpää kysyä, onko ympäristötieteiden tietenteoreettisia ja metodologisia lähtökohtia selvitetty riittävästi? Etenkin humanistiset ja yhteiskuntatieteelliset ympäristötieteiden rooli vaatii tässä suhteessa jälleen selvennystä. Kuinka voidaan toisaalta välttää yksioikoinen paluu naturalismiin (esim. Wilson 2000) ja toisaalta pitäytyminen perinteisessä ihmiskeskeisyydessä?

Sallittakoon ennen varsinaista analyysiä huomautus omasta tieteen tutkimuksen metodistani. Lähestymistapani on perinteiseen tapaan tieteenkriittinen ja konstruktivinen. En pyri nyttemmin muodikkaan tietenteoreettisen naturalismin mukaan vain kuvailemaan 'tieteellisesti' sitä mitä tieteissä tosiasiallisesti tapahtuu (vrt. Kiikeri – Ylikoski 2004, s.), vaan otan myös kantaa ja teen jopa parannusehdotuksia. Vaikka minunkaan mielestäni filosofia ei ole mikään mestaritiede, joka voisi sanoa erityistieteilijöille, mitä heidän tulee tehdä, näen kuitenkin rakentavan kritiikin ja keskustelun filosofian ja tieteiden välillä mahdolliseksi ja tieteiden kannalta hyödylliseksi. Kuten Toivo Salonen on omissa tieteenfilosofisissa pohdinnoissaan korostanut, filosofian kriittinen tehtävä on avata uusia vaihtoehtoisia näkökulmia (Salonen 2007, s. 145), ja näitä useinkin dogmaattisiin positioihin juuttuva tiedekin tarvitsee.

Varsinkin ympäristöfilosofiassa on esitetty vahva teesi perinteisen länsimaisen ajattelun ihmiskeskeisyydestä. Ihminen on nähty erityisasemassa muuhun luontoon nähden varsinkin platonismin ja myöhemmin kristinuskon vaikutuksesta. Myös tieteellisen ajattelun on katsottu heijastavan tätä perusasennetta. Näin erityisesti humanistisissa tieteissä, jotka renessanssihumanismia seuraten ovat ihannoineet ihmistä ja hänen rajattomia mahdollisuuksiinsa. Myös luonnontieteiden perustava *ethos* on Francis Baconista lähtien rakentanut tälle pohjalle: ihmisen kyky hallita luontoa on lähes totaalinen. Toisaalta toki luonnontieteissä ihminen on valistusmaterialismista ja darvinismista lähtien nähty sidoksissa luontoon. Toisaalta se on pyrkinyt väheksymään ihmisen vapaata tahtoa kun taas humanismi on ylikorostanut sitä.

Ihmistieteellinen ympäristötutkimus pyrkii korjaamaan ihmiskeskeisyyden harhat, muttei toisaalta hyväksy perinteisen naturalismin karkeaa determinismia ja reduktionismia. Luonto ei ole vapauden totaalinen vastakohta, vaan pikemminkin todellisen vapauden edellytys. Luonto ei suoraviivaisesti determinoi ihmisen toimintaa vaan pikemminkin tuon toiminnan modaalisen pelitilan, kantilaisittain ilmaisten toiminnan "mahdollisuuden ehdot". Näiden luontoperäisten ehtojen puitteissa ihmisen vapaus voi olla kuitenkin melko suuri.

Ihmistieteellisen tutkimuksen tulisi nyt ottaa nämä luontoperäiset edellytykset vakavasti huomioon tutkimalla toisaalta ihmisen toiminnan biologisia ja ekologisia ehtoja, toisaalta tekojen kokonaisvaltaisia seurauksia myös ympäristön tasolla. Aikaisemmin toiminnan seuraukset nähtiin miltei yksinomaan ihmiseen itseensä ja hänen sosiaaliseen ympäristöönsä kytkeytyvinä. Nyt esimerkiksi taloudellisen toiminnan merkitys nähdään siinä, kuinka se muuttaa ihmisen koko ympäristösuhdetta ja ihmisen hyvinvointia ympäristökontekstissa, ei vain ahtaasti määriteltyä taloudellista voittoa. Tai vielä laajemmin luontokeskeisessä ajattelussa: kuinka taloudellinen toiminta vaikuttaa myös muiden eliöiden hyvinvointiin, koko 'luonnon talouden' arvokokonaisuuteen? Taloudellisen toiminnan merkitys voidaan ymmärtää täysipainoisesti vasta tässä holistisessa kontekstissa. Ihminen on ekosysteemin osa ja siksi hänen toimintansa merkitys tulee nyt nähdä paitsi psykososiaalisesti määrittävänä, myös ekologisesti määrittävänä.

Esimerkiksi kun pohditaan talouskriisien merkitystä, kokonaisarviossa tulee painaa myös sen, millaisia ovat talouskriisien ympäristövaikutukset. Jos kriisin myötä ympäristöhoidon kustannuksista pyritään säästämään, tulee talouskriisi nähdä vielä syvempänä kuin jos vain tuijotetaan bruttokansantuotteen vähenemiseen. Toki myös itse bruttokansantuotteeseen tulisi laskea mukaan ympäristölle aiheutetut haitat tai hyödyt. Itse asiassa taloudessakin pitäisi mitata hyvinvointia eikä taloudellista kasvua, siis nykyään sosiaaliekologista hyvinvointia. Voimakas talouskasvu ei välttämättä paranna suuren enemmistön elämän laatua, vielä vähemmän laajemman eliöyhteisön (ihminen, eläimet, kasvit) elämän laatua.

Tarvitaanko sitten kokonaan uutta tiedettä tai uutta paradigmaa? Onko länsimainen rationaliteetti ja sen mukana tiede niin voimakkaasti ihmiskeskeisen ajattelun piilaama, että pitäisi aloittaa uudelleen alusta? Samantapaisia teesejä 'uudesta tieteestä' on kuultu ennenkin: marxismi, fenomenologia, feminismi ovat omilla tavoillaan pyrkineet tähän – mutta paljolti onnistumatta.

Myös länsimaisessa perinteessä on ajattelutapoja, joissa ihminen on määritelty osana luontoa kuitenkin hänen erityispiirteensä huomioiden. Niissä on myös pyritty kehittämään ajattelun malleja, joissa tämä yhteys ja suhteellinen eroavuus tuodaan esiin. Esimerkiksi Hegelin dialektisessa ajattelussa ihminen on luontoon nähden identtinen ja eroava. Tämä näkyy hyvin esimerkiksi siinä, kuinka Hegel rakentaa psykologiaansa. Esimerkiksi hänen tunteiden psykologiassa tutkitaan sitä, kuinka tunteet modifioituvat eläimen ja ihmisen kontinuiteetissa. Esimerkiksi rakkauden tunne liittyy alun perin lajin prosessiin ja sukupuolieroon. Tämä on välttämätön perusta rakkauden myöhemmille ilmenemismuodoille. Biologisessa mielessä 'rakkaus' on kuitenkin vielä täysin determinoitu asia. Varsinaisesta tunteesta voidaan puhua kuitenkin vasta kun rakkaus on tiedostettu, tunnustettu ja suhteellisen vapaasti valittu – tässä tulee esiin ihmisen tunteen ja eläimen affektin suhteellinen ero. Tunteiden merkitys ei myöskään rajoitu vain yksilöön vaan niillä on tärkeitä ulottuvuuksia myös yhteiskunnan (objektiivinen henki) ja kulttuurin (absoluuttinen henki) piirissä. Rakkauden tunne on perheinstituution luonnollinen perusta. Edelleen rakkaudella on tärkeitä kulttuurisia ulottuvuuksia esim. rakkausrunoudessa, Jumalan rakastamisessa, viisauden rakkaudessa jne. (Hegelin psykologiasta luonto-kulttuuri-kontinuiteetissa ks. Väyrynen 2009 (b)).

Onko tämänkaltaisilla filosofisilla näkemyksillä kuitenkaan mitään tieteellistä merkitystä? Eikö ole kysymys pelkästä esitieteellisestä ajattelusta? Hegelin dialektisen logiikan tulkintoja varjostavat tunnetusti suuret vaikeudet ymmärtää, mistä siinä ylipäätään on kyse. Näen sen itse lähestyvän fenomenologista ja ymmärtävää metodologiaa kuitenkin sillä erotuksella, ettei merkityksiä tarkastella luonnosta, historiasta ja yhteiskunnasta erillisenä ideoiden sfäärinä, vaan osana materiaalista todellisuutta. Siten merkityksiin kytkeytyy vastakohtia ja ristiriitoja, jotka määrittävät itse kielen ulkopuolisesta todellisuudesta lähtien. Esimerkiksi jos tutkitaan inhimillistä rakkauden tunnetta, käsitettä ei voi määritellä irrallaan sen biopsykologisesta (laji, sukupuoli) ja historiallisesta (romanttinen rakkaus ym. historialliset muodostumat) genesiksestä. Rakkaus on siis toisaalta biologisesti determinoitu ilmiö, toisaalta sillä on minän, yhteiskunnan ja kulttuurin piirissä vapaita määrittelytapoja, joissa sen inhimilliset mahdollisuudet toteutuvat. Rakkaudesta tulee oleellinen osa ihmisen positiivista vapautta.

Fenomenologis-hermeneuttisessa ymmärtävässä tutkimuksessa oleellista on merkitysten ja niihin kytkeytyvän toiminnan tutkimus. Tällöin toki luonto ja ympäristö voivat tulla hyvinkin voimakkaasti tutkimuksen kohteeksi, jos tulkittavat merkitykset painottuvat tuohon suuntaan. Tulkittaessa Pentti Linkolan teoksia, hänen maailmanku-

vaansa ja arvomaailmaansa, voidaan tuskin päätyä kovin yksioikoiseen humanismiin. Samoin jos tarkastelemme vaikkapa taolaista metafysiikkaa ja yhteiskuntafilosofiaa. Sekä Linkolalta että taolaisuudesta löytyy siten ajattelumalleja, jotka voivat tarjota merkittäviä vaihtoehtoja niille konsensusmerkityksille ihmisestä ja ympäristöstä, jotka nykyään ovat vallalla.

Tieteenperinteessämme on kuitenkin myös muita mahdollisuuksia ottaa ympäristökijät tutkimuksessa huomioon juuri niiden suhteessa ihmiseen. Tarkastelen seuraavassa kahta tieteellisen tutkimuksen perinnettä, jotka näyttävät tarjoavan ainakin osuvia analogioita ympäristötutkimuksen erityisen tieteellisen profiilin ymmärtämiselle. Lääketiede on perinteisesti nähnyt ihmisen osana luontoa ja kiinnittänyt huomiota terveyteen ja sairauteen, joista on puhuttu myös ympäristösuhteemme yhteydessä. Toisaalta on erilaisia suunnittelutieteitä, joissa pyritään muuttamaan ihmisen ja yhteiskunnan toimintaa paremmin uusia päämääriä ja arvoja vastaaviksi – tähän pyritään myös ympäristötutkimuksessa. Tarkastellaan näitä vaihtoehtoja seuraavassa hieman tarkemmin.

Ympäristötiede, lääketiede, suunnittelutiede

Lääketiede yhdistää erikoisella tavalla perinteisiä luonnontieteellisiä ja ihmistieteellisiä lähestymistapoja. Tämä johtuu siitä, että terveys ja sairaus ovat monitasoisia ilmiöitä: useilla sairauksilla on sekä fysiologinen, psyykkinen että sosiaalinen dimensio. Siksi pelkkä biolääketiede ei aina riitä sairauteen ja terveyteen liittyvän kokonaisuuden hahmottamiseen, vaan tarvitaan myös ymmärtävää menetelmää. Toisaalta lääketiede on myös erikoislaatuinen tiede sikäli, että se sitoutuu selkeästi tiettyjen arvojen ja etiikan noudattamiseen. Se ei ole muiden luonnontieteiden tapaan arvovapaa tiede, vaan sen päämäärä on terveyden edistäminen. Etiikka on oleellinen osa lääketieteen koulutusta – sen sijaan esimerkiksi fyysikoille tai kemisteille ei luennoida etiikkaa (muuttaneeko 'vihreän kemian' nousu tilannetta, jää nähtäväksi ...). (lääketieteen erikoisesta tiedeprofiilista ks. Alanen).

Jo tämän lyhyen luonnehdinnan pohjalta on helppo huomata monia yhtäläisyyksiä ympäristötutkimuksen kanssa. Myös ympäristötutkimuksessa terveys ja sairaus ovat tuttuja käsitteitä: puhutaan esim. ekosysteemisestä terveydestä, luonnon tasapainosta, ympäristön puhtaudesta vs. saastumisesta, ympäristöongelmista jne. Ympäristötieteet pyrkivät parantamaan ympäristön tilaa tai muuttamaan yhteiskunnan toimintatapoja tai yksilön käyttäytymistä ympäristöystävälliseen suuntaan. Juuri tätä kautta ympäristötieteet eroavat perusluonnontieteistä.

Kuinka sitten käytännössä toimitaan? Lääketieteessä hankitaan ensin perustietoa ihmisen fysiologian toiminnasta, sairauksista ja niiden synnystä (patologia) sekä pyritään etsimään hoitokeinoja joko a) fysiologiseen tilaan lääkkeiden avulla vaikuttamalla, (b) sairauksien psyykkisiin syihin vaikuttamalla, (c) valistuksella ja ennaltaehkäisevällä toiminnalla ja d) sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin syihin puuttamalla.

on vääjäämättä suunnittelutiedettä ja joutuu siten ratkaisemaan kysymyksen arvoista ja päämääristä rationaalisesti tyydyttävällä tavalla. Kysymystä ei voida myöskään ratkaista abstraktisella tavalla, vaan tulee kiinnittää huomiota myös siihen, miten erilaiset päämäärät ovat historiallisesti realisoitavissa. Kuten Niiniluoto toteaa, suunnittelutieteiden tulee tuottaa *relevanttia* tietoa: ”niiden muotoilemien teknisten normien ehtolauseiden tulisi ilmaista sellaisia päämääriä, jotka ainakin potentiaalisesti voivat tulla hyväksytyiksi yhteiskunnassa”. (Niiniluoto 1984, s. 213-214). Filosofian ei tule kuitenkaan kadottaa radikaalisuuttaan, juuriin menevyyttään: sen sijaan että alistetaan päivänpoliittisille debateille, filosofien tulee etsiä sellaisia vaihtoehtoja, joita kadun mies ei välttämättä tule ajatelleeksi. Täytyy uskoa siihen, että teoreettisin voi olla käytännöllisintä – ovathan radikaalit käänneet ja epäjatkuvuudet historiasta, jopa aivan lähihistoriasta, hyvin tuttuja ilmiöitä.

Kirjallisuus:

- Alanen, Pentti (1989): *Luonnontiede, lääketiede, tietenteoria*. Gaudeamus: Helsinki.
- Bowler, Peter J. (1997): *Ympäristötieteiden historia*. Art House: Helsinki.
- Kiikeri, Mika – Ylikoski, Petri (2004): *Tiede tutkimuskohteena. Filosofinen johdatus tieteen tutkimukseen*. Gaudeamus: Helsinki.
- Niiniluoto, Ilkka (1983): Kasvatustieteestä ja sen edistymisestä: tieteenfilosofia hajahuomioita. Teoksessa Luukkonen, Jaakko & Viitala, Tuulikki (toim.): *Onko kasvatustiede edistynyt? Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita 9/1983*. S. 53-66.
- Niiniluoto, Ilkka (1984): *Tiede, filosofia ja maailmankatsomus*. Otava: Helsinki.
- Salonen, Toivo (2007): *Tieteenfilosofia*. 4. p. Lapland University Press: Rovaniemi.
- Wilson, Edward O. (2001): *Konsilienssi. Tiedon yhtenäisyys*. Terra Cognita: Helsinki.
- Väyrynen, Kari (2009): Filosofia ja maantiede. Teoksessa Pihlström, Sami ym. (toim.): *Maailma*. Gaudeamus: Helsinki. (tulossa).
- Väyrynen, Kari (2009b): Hegelin psykologia ja sen jälkivaikutus. Esitelmä Oulun yliopistossa 11.9.2009. psykologian seminaarissa.
- Väyrynen, Kari (2010b): Nuori Engels ja marxilaisen ekologian synty. *Sosiologia*. (tarjottu julkaistavaksi).
- Väyrynen, Kari (2009): Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen tietenteoreettisia ongelmia ja rajanylityksiä. Teoksessa Massa, Ilmo (toim.): *Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa*. Gaudeamus: Helsinki. S. 47-77.
- Väyrynen, Kari (2006): *Ympäristöfilosofian historia määrittämyttistä Marxiin*. Eurooppalaisen filosofian seura: Tampere.

KIRJAESITTELYJÄ

Niilo Nikkonen

Timo Parvela Louhi Sammon vartijat 3

TAMMI 2009 s. 327
ISBN: 978-951-31-5037-2

Sammon vartijoiden tarina on edennyt päätösjaksoon. Aiemmat osat ovat seikkailua, joka ammentaa Kalevalan tarustosta. Kerronta on elävää ja henkilögalleria monipuolinen. Kovin syvällisiä henkilöistä ei kehity, mikä on hyvä kohdelukijan ikää ajatellen. Kolmannessa osassa Parvela tuo mukaan voimakasta yhteiskuntakritiikkiä. Louhi edustaa tässä kasvotonta globaalia kapitalismia, joka haalii valtaa välittämättä aiheuttamistaan ympäristökatastrofeista. Louhen maailmanlaajuinen teknologiayhtiö Sariola haluaa 'pelastaa' maailman tarjoamalla markkinakapitalismin ja yritysjohdon oppeja parhaaseen saaneeraustyylisiin. Parvelan peräti kyyninen suhtautuminen maailmamme nykyiseen moraliin tulee ilmi hänen asettaessaan Vatikaanin ensimmäisenä luovuttamaan vallan Sariolalle. Parvela herkuttelee eufemismeilla. Keinoina pelastukseen ovat USA:n etelärajalle rakennettava Vapausmuuri ja Eurooppaa suojaava Rauhanmuuri. Parvela opettaa esiteineille politiikan, markkinoiden ja median lukemisen taitoa. Luonto- ja yhteiskuntaidealismien herättyä voikin jatkaa Risto Isomäen kirjojen pariin.

Risto Isomäki Jumalan pikkusormi

TAMMI 2009 s. 354
ISBN: 978-951-31-4982-6

Uusi ekologinen voimalaitos on uhattuna perinteisen energiateollisuuden taholta. Taistelu on hyvin perinteistä sotimista poikkeavissa olosuhteissa.

Rakenne on jännitysromaanille perinteinen hyvikset vastaan pahikset ilman turhia psykologisoiteja. Koristeina on taidokas pitsi uusimman ekoteknologian ihmeellisyyksiä. Isomäki on hienosti tuonut oman erikoisosaamisensa maallikkolukijan ymmärrettäväksi. Tarinan jännite säilyy loppuun saakka herättäen paljon ajatuksia tulevaisuuden vaihtoehtoista.

Isomäki kuvaa elävästi erikoisia luonnon ilmiöitä ja maisemia. Lajityypille ominainen naivius hieman häiritsee ja siihen toivoisikin terävöittämistä. Ilmeisesti kohdeyryhmänä ovat erityisesti nuoret miehet ja heille tämä tyyli sopii.

KAIKKI VAALIRAHA EI EDISTÄ DEMOKRATIAA

Petri Koikkalainen & Esko Riepula

Rahan ja poliittisen vallan suhteeseen liittyneet arveluttavat käytännöt kukoistivat Suomessa vuoden 2007 eduskuntavaalien ympärillä. Ay-liikkeen ja vientiteollisuuden poliittista vaikutushalua ja siihen liittyvää rahan käyttöä on pidetty itsestäänselvyytenä ja maan tapana. Nyt myös kiinteistöalaa ja vähittäiskauppaa edustavat liikemiehet halusivat rahaa käyttäen luoda itselleen vaikutuskanavan.

Ainoa taho, joka on ottanut vastuuta asiassa, ovatkin rahan jakamisessa aloitteellisena toimineet liikemiehet. He ovat kertoneet järjestelleensä maahan mieleisensä, liike-elämän etuja ymmärtävän hallituksen.

Vaikka julkisuudessa on puhuttu ”vaalirahasotkusta”, kyse ei ollut sotkusta vaan liikemiesten ja poliittisten toimijoiden yhdessä luomasta molemminpuolisia etuja tuottavasta järjestelmästä. Rakennettiin rahantekokone, jonka oli tarkoitus tuottaa pysyvää toimintaa niin että Novan yhteiskuntasuhteilla haalittujen hankkeiden tuotosta osa kanavoidaan Kehittyvien maakuntien Suomi-yhdistyksen (KMS) kautta vaalitukena puolueille ja haluille ehdokkaille.

Hanke kuitenkin ajautui kiville Timo Kallin kerrottua toukokuussa 2008, ettei vaalirahoituslakia tarvitse noudattaa ja median lähtiessä penkomaan rahoituksen lähteitä. Novan keskeisen roolin tultua esille sen liiketoiminta vaikeutui ja loppuvuodesta 2008 se ajautui yrityssaaneerukseen ja myöhemmin konkurssiin.

Hallitukset ovat vahvistuneet Suomessa 1980-luvulta alkaen ja vuodesta 2000 alkaen siirryttiin puhtaaseen enemmistöparlamentarismiin. Tämä on tehnyt hallituksesta ja ministereistä sekä eduskunnan johtavista poliitikoista entistä vahvempia vallankäyttäjiä. Siksi he ovat myös entistä kiinnostavampia kohteita lobbareille ja vaalirahoittajille.

Rahan ja poliittisen vallan välisiä suhteita säätelevä normisto sekä poliittinen kulttuuri eivät kuitenkaan ole uudistuneet samassa tahdissa. Ei olisi ajateltavissa että Ruotsissa tai Englannissa istuisi hallitus, jota julkisuudessa jatkuvasti todistellaan liikemiesten taloudellisilla panoksilla ostamaksi.

Viime vuosikymmenellä kehitettiin ajatus maksullisista vaaliseminaareista. Kalliin pääsymaksun vastineeksi seminaarivieraat saivat mahdollisuuden verkostoitua johtavien poliitikkojen kanssa. Pääsystä poliittisissa luottamustehtävissä olevien luo tehtiin rahalla ostettava tuote, hyödyke. Kaikki suuret puolueet käyttivät samankaltaisia rahoitusmalleja.

Novan ja KMS:n maksaman vaalirahoituksen osalta kysymys ei enää ollut vaalirahoituslain tarkoittamasta laillisesta vaalituesta, vaan menettelystä, joka jo peruskenteeltaan oli korruptiivinen.

Ensinnäkin poliitikoille ja puolueille laajamittaista rahoitusta antanut Nova oli yritys, jonka liiketoiminta oli riippuvaista yhteiskuntasuhteista ja kiinteistöjä koskevista poliittisista päätöksistä.

Toiseksi tukea saaneet poliitikot tai heidän lähipiirinsä tekivät päätöksiä, jotka vaikuttivat Novan liiketoimintaan.

Kolmanneksi sekä poliitikot että rahoittajat ryhtyivät toimenpiteisiin, joiden tarkoitus oli rahoituslähteen ja siten heidän keskinäisen kytkentänsä häivyttäminen näkyvämmiin julkisuudelta. Välineenä oli KMS-yhdistys, Tapani Yli-Saunamäen sanoin ”aarreakku”, sekä lain vaatimien vaalirahoitusten laiminlyönti tai niiden täyttäminen puutteellisesti.

Korruption piirteitä ja jopa lainvastaista menettelyä liittyy lisäksi esimerkiksi Kehittyvien maakuntien Suomi ry:n perustamiseen ja toimintaan, jossa asiakirjoja tekaistiin ja rahaliikennettä hoidettiin ilman, että yhdistyksen hallituksen enemmistö oli toiminnasta tietoinen.

Ministerinvastuu joutui kyseenalaiseen valoon esimerkiksi ulkoministerin otettua Novalta vastaan 17 000 euroa rahaa syntymäpäiväjuhliinsa.

Oman lukunsa muodostavat Kuntien eläkevakuutuksen, Novan ja Oka Oy:n väliset Rovaniemen moottorikelkkatehtaan kiinteistöön liittyvät sopimuksensiirrot ja bulvaaninroolit, jotka syntyivät vastoin Rovaniemen kaupungin päätöksentekoaikojen hyväksymää esisopimusta.

Liikemiesten tai yhdistysten maksama poliittinen ”viipuraha” näyttää ohjaavan vallankäyttöä voimakkaammin kuin valtion budjetista maksettava puoluerahoitus, jota vuosittain maksetaan suoraan noin 40 miljoonaa euroa ja välillisesti vielä enemmän.

Asioita ei ole käsitelty julkisuudessa kokonaisuutena. Päivittäisten paljastusten kautta se on vaarassa karnevalisoitua, mikä palvelee siihen sotkeutuneita poliitikkoja. Viralliset laillisuusvalvontaelimet ovat hoitaneet velvollisuutensa haluttomasti. Heitä tehokkaampaa valvontaa asiassa onkin harjoittanut media ja kansalaiset internetissä.

Korruptiota tutkivan organisaation puuttuessa poliittinen eliittimme ja laillisuusvalvojamme eivät elä tätä päivää ja toimivat omassa rauhassaan. Liikemiesten, poliitikkojen ja yhteiskunnallisten päätösten välisiä suhteita ei haluta tutkia, vaan asiat pyritään lakaisemaan maton alle. – Poissa silmistä, poissa mielestä!

Suomalaisen ”maksullisen arvovalintavaikuttamisen” maailma on kiehtova, mutta samalla vaarallinen. Ilmiön näkeminen sisältä päin ja sen tunnistaminen on ehdottoman tärkeää. Tällaisesta maailmasta pois pääseminen on avoimen ja tasa-arvoisen yhteiskunnan välttämätön ehto.

Kirjoittajat ovat julkaisseet pamfletin Näin valta ostetaan (WSOY/Barrikadi). Koikkalainen on rovaniemeläinen politiikan tutkija, Riepula Lapin yliopiston eläkkeellä oleva rehtori ja kunnallispoliitikko (sd).

Hiljentäkää lapsenne, tai...

Ollessani kymmenvuotias natiainen tuli kerrostalokotimme postiluukusta lappunen. Siinä arvosteltiin vanhempiani siitä, etteivät he osaa pitää lapsiaan, siis minua ja sisartani, hiljaisina. Kuuluu kuulemma meteliä.

Sellaisia ne lapset ovat, Luojan kiitos. Terveet lapset ovat eloisia ja leikkivät. Ihmettelin isälleni, miksei lapussa ollut allekirjoitusta. Isä kertoi, että sen oli kirjoittanut yläkerran vanhapiika. Miten isä tämän tiesi oli minulle mysteeri.

Niinpä olen pitkin eloni taivalta pohtinut nimettömyyden merkitystä suomalaisille. Viime viikolla kuuntelin luontoradiota ja sinne soitti paljon ihmisiä, jotka eivät esitelleet itseään. Minusta on omituista, että soitetaan jonnekin, sanotaan "iltaa" ja aletaan seikkaperäisesti selvittää luontoäimistyksen aihetta.

Minusta sellainen on epäkohteliasta. Nimihän on meille kasteessa annettu ja sitä pitäisi toki uskaltaa käyttää. No, sen luontoillan jälkeen avasin pohjoissuomalaisen paikallislehden. Siinä nimetön kirjoittaja vaati poliisia paikalle, koska nimeltä mainitulla Taivalkosken kylällä haukkuvat ja ulvovat koirat niin, etteivät nimettömät lapset saa päiväunia nukutuksi. Nimetön henkilö siis ampui tässä naapuriaan puskasta ja pelotteli hänen koiriaan poliisilla. Koiranomistajan kaikki kyläläiset sen sijaan varmasti osasivat tunnistaa.

Oma lukunsa ovat lukuisat internetin mielipide- ja keskustelupalstat, joilla omalla nimellään kehtaa esiintyä ehkä yksi kolmestakymmenestä. Siellä heitellään lokaa nimeltä mainittujen ihmisten niskaan ja istutaan itse puskan takana ilman nimeä. Eikö se ole hieman raukkamaista?

Mistä tällainen johtuu? Ensimmäiseksi tulevat mieleen suomalaisten huonot vuorovaikutustaidot. Naapuria kyräillään vuositolkulla, asioista ei puhuta avoimesti, rajakiviä siirrellään yöllä ja kiistat jäävät muhimaan. Kymmenen vuoden mykkäkoulun jälkeen naapuri sitten lopetetaan Fiskarsin lapiolla.

Sellaistakin on sattunut. Mutta eikö kaupunkikulttuurissa elävien nuorten pitäisi olla paremmilla sosiaalisilla kyvyillä varustettuja? Siltä ei aina vaikuta.

Suomessa kyllä osataan keskustella nokikkainkin. Silloin tuntuu kaikkein tärkeintä olevan se, että ollaan samaa mieltä muiden kanssa. Ikään kuin ei osattaisi olla eri mieltä ja kuitenkin säilyä ystävinä. Asioidenhan pitäisi kiistellä, eikä miesten.

Tullaanko tässäkin itsetuntokysymyksiin? Suomalaiseen kielenkäyttöön ja sosiaaliseen olemiseen kuuluu harvoin etunimipuhuttelu. Kun ruotsinkielinen sanoo lapselleen, että "haepas Johan sylys puita", niin suomenkielinen sanoo "hae puita". Ilman nimeä.

Suomalaisessa ensiesittelystä oma nimi mutistaa yleensä kaulahuiviin niin ettei siitä kukaan saa selvää. Nimeä ei kehdeta pyytää toistamaan ja se jää hämärän peittoon. Ihmiset voivat olla kuukausia yhteisessä harrastuksessa tietämättä toistensa nimiä, koska niitä ei kukaan käytä.

Nimellä kuitenkin on tärkeä merkitys ihmisen itsetunnolle. Löytyykö selitys nimettömyyteen ja heikkoon oman arvontuntoon siitä, että Suomessa lapsia ei pidetä riittävästi arvossa?

Asia on niin mielenkiintoinen, että toivon siitä runsasta keskustelua. Omalla, kauniilla nimellä.

AKATEEMISIA UUTISIA

Ylä-Kotola Murmanskin yliopiston kunniaprofessoriksi (23.11.2009)

Lapin yliopiston rehtori Mauri Ylä-Kotola nimitettiin Murmanskin yliopiston 70-vuotisjuhlassa 20.11.2009 kunniaprofessoriksi.

Kunniaprofessorin arvon saivat myös professori Vladimir Zhirov Venäjän tiedeakatemiasta ja Tromssan yliopiston rehtori Jarle Aarbakke. Murmanskin yliopiston mukaan Ylä-Kotola on edistänyt johdonmukaisesti tieteellis-teknistä yhteistyötä Venäjän ja Suomen välillä Barentsin alueella.

Juha Karhu Göteborgin yliopiston kunniatohtoriksi (21.9.2009)

Professori Juha Karhu on kutsuttu Göteborgin yliopiston oikeustieteen kunniatohtoriksi (juris hedersdoktor).

Perusteluissa mainitaan muun muassa, että professori Juha Karhu on tutkimuksillaan vaikuttanut oikeustieteelliseen ajatteluun myös suomalaisen kielialueen ulkopuolella. Hänellä on laaja-alainen ja syvälinen osaaminen oikeustieteellisistä ja oikeusfilosofisista kysymyksistä. Lisäksi hänellä on kyky yhdistää osaamisensa konkreettisiin siviilioikeudellisiin tilanteisiin.

Kunniatohtoriksi vihkiminen tapahtuu Göteborgin yliopiston tohtoripromootion yhteydessä 30.10.2009.